БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1959
СЕНТЯБРЬ
1
ВТОРНИК
№ 174 (4402).

Өртээ 20 коп

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

Акы-дунма улуска байыр чедиришкини (1 арын).

Совет Тываның 15 чыл оюнга уткуштур (1 арын).

Төрээн чуртка 5 миллион 700 муң пуд тарааны бերээл: С. Комбуй-оол. — Ажаап алыышкын массалыг эгелээн (1 арын).

Совет чазактың медеглели (1 арын).

Чаа өөредилге чылында—чаа ёзу-биле ажылдаар (2 арын).

Х. Өлчей. — Аныяк коммунистер-биле ажыл (3 арын).

С. Константинов. — Куран фермазында (3 арын).

М. Каваа-Сарыг. — Кодээ Советтиң ажылының дуржулгазындан (3 арын).

С. Калзаң. — Шажындан чүге чарылган мен (3 арын).

Редакцияга чагаалар (3 арын).

СЭТА-ның дипиладын (4 арын).

Азия болгаш Африка чурттарының эпсеткил каттыштырылгазының Совет комитединде (4 арын).

Н. С. Хрущевтуң чагаалынга холбаштыр (4 арын).

Козьмининерниң уруглары совет Төрээн чуртунче чанып келген (4 арын).

Совет далайжылар швед танкерниң тынын алган (4 арын).

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

Бистиң муң-муң бичии уругларывыс бөгүн боттарының школаларынга өөренип эгелээрлер. Чаа өөредилге чылы дээрге чүгле школачыларга болгаш оларның ада-иелеринге улуг болуушкун эвес, а областың партия, совет, комсомол болгаш профэвилел организацияларының амыдыралынга улуг ужур-дузалыг болуушкун. Черчерде улус өөредилгезиниң айтырыгларынче олар кайы хире кичээнгей салып, чөп, шын удуртуп, школаларның кышка белеткелин канчаар организастааныңдан оларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылы шуут хамааржыр.

Бо, 1959—1960 өөредилге чылы, чүгле чаа өөредилге чылы эвес, ооң-биле кады ол онза өөредилге чылы болуп турар. Чүге дээрге, СЭКП-ның XXI съездизиниң шиитпирин болгаш «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш ССРЭ-де улус өөредилгезиниң системазын улам ынай сайзырадыр дугайында» ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң бадылаан хоойлуларын ёзугаар школаларны эде организастаарын бо өөредилге чылындан эгелей бээр болгай.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүскомунуң шиитпирин ёзугаар 1959 — 1960 өөредилге чылындан эгелээш, бистиң областың чеди чыл школаларын сес чылдыг кылдыр чоорту шилчидип эгелээр. Ол ышкаш 1—4 класстар болгаш орус, тыва бүгү чеди чыл болгаш ортумак школаларның бешки класстары чаа өөредилге планынче болгаш программазынче шилчиир.

Улуг-Хем районнуң Арыг-Бажында, Каа-Хемниң Кунгуртугда, Барыын-Хемчик районнуң Аянгатыда болгаш Эрзинниң Нарында чеди чыл школалары сес чыл школалары кылдыр эде организастаттынган болгаш 1959—1960 өөредилге чылында Кызылдың № 2, № 10, Шагаан-Арыгның № 1 болгаш № 2, Туранның № 1 школалары амдан эгелээш 11 чыл хуусаалыг өөредилгеже шилчиирлер.

Областың школаларын эде организастаары-биле холбашкан айтырыгларны башкыларның Кызыл хоорайга болгаш районнарга бөлгулаан август чөвүлел хуралдарынга делгерецтейи-биле чугаалажып көрген болгаш өөредилге-кижизидилгелиг ажылды экижидеринче угланган дыка хөй саналдар аваа, үнүп турган. Башкылар коллективтериниң сорулгазы болза ол үнелиг саналдарны амыдыралга боттандыраары болур.

Бичии чаш салгакчыларның политехниктиг өөредилгезин болгаш күш-ажылчы кижизидилгезин организастаар талазы-биле бистиң областың чамдык школалары эрткен өөредилге чылында биче эвес дуржулгаларны алганнар. Оларда өөредилге-бүдүрүлге мастерскаялары, өөредилге-дуржулга участоктары организастаттынган. Үстүкү класстарның өөреникчилери бүдүрүлге практиказын эрттирип турар апарган. Ол дугайын солуннуң бөгүнгү номериниң ийиги арнының материалдары тодаргай чугаалап турар.

Школа дугайында хоойлуну амыдыралга бүрүн боттандырарынга элээн каш чылдар негеттинер, ындыг-даа болза школаны эде организастаары ышкаш бо хире чугула айтырыгны СЭКП райкомнары, райкүүскомнар болгаш улус өөредилгезиниң органнары бо өөредилге чылындан эгелээш шыңгыы көрүп, илерээн четпестерни чогуур өйүнде эдип ап турар ужурлуг.

Школаларны эде организастааны-биле холбаштыр бир чугула айтырыг болза өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезин шын чорудары, ол өөредилгени боттандырарынга өөреникчилерниң ажылдаар черлерин баш удур тып, дерип тургузуп алыры болур. Бир эвес чамдык черлерде бо айтырыг шиитпирлеттинмээн болза дораан хемчег алыр херек. Маңаа бүдүрүлгелерниң, колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчулары шуут дузалажыры оларның дорт хүлээлгези.

Школаны эде тургусканы ниити өөредилгениң деңнелин болгаш өөреникчилерниң билииниң шынарын улам бедидер сорулгалыг. Ынчангаш башкылар боттарының мергежилин, уруглар өөредип-кижизидериниң методтарын улам сайзырангайжыдарын ол чорук улам шыңгыы негеп турар-дыр. Бо талазы-биле улус өөредилгезиниң органнары, башкылар билиин бедидериниң институду улуг ажылдарны кылыр ужурлуг.

Улус өөредилгезиниң системазын эде организастап турарының үезинде чер-черде партия организацияларының школаны удуртур талазы-биле байлак дуржулгаларны алган. Школаларны эде организастаарының чедиишкини хамыктың мурнунда ол улуг болгаш чугула ажылды партия организацияларының удуртурундан шуут хамааржыр деп чүвени СЭКП Төп Комитеди айтып турар. СЭКП райкомнары школаларның ажылын өөредилге чылының баштайгы хүннеринден эгелээш тодаргай удуртуру чугула болуп турар-дыр.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА 5 МИЛЛИОН 700 МУҢ ПУД ТАРААНЫ БЕРЭЭЛ

Дүжүт дээш демиселге бедик көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң болгаш райкүүскомнуң киирип келгенин ёзугаар дараазында мурнакчыларны Хүндүлел самбыразынга киирери болза:

М. Энер-оол—«Алдан-Маадыр» колхозтуң № 2 хову бригадазының суггарыкчызы, бодунга быжыглаан 58 га кызыл-тастың га бүрүзүнден 20 центнер дүжүттү өстүрген.

Д. Деге—«Бора-Тайга» колхозтуң комбайнери, «С-6» комбайн-биле тараа кезер нормазын ийи катап ажыр күүседип турар.

С. Сійнзар-оол—«Ишкин» колхозтуң кукурузачызы, бодунга быжыглаан черинден 350 центнер ногаан массаны алырын хандырган.

О. Очур-оол—«Бора-Тайга» колхозтуң комбайнери, «С-6» комбайн-биле ажыл нормазын 200 хуу ажыр күүседип турар.

М. Каңзай, О. Таан-оол—Киров аттыг колхозтуң суггарыкчылары, боттарынга онаашкан 80 га кызыл-тастың га бүрүзүнден 15-16 центнер дүжүттү өстүргеннер.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАВЫРЫНГА

Барыын-Хемчик районнуң «Комсомол 30 чылы» колхозунуң (даргазы эш К. Очур, парторганизация секретары эш С. Сюрюн) ажыл-ишчилери совет Тываның 15 чылынга, Улуг Октябрьның байырлалынга болгаш СЭКП ТК-ның ам болур Пленумунга алдаржыткан социалистиг чарышка каттышкаш, август 30-де күрүнеге тараа садарының планын 110 хуу күүсеткен болгаш ам пландан ажыр тарэз садары үргүлчүлеп турар.

Күрүнеге тараа садарының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткенин СЭКП обкомунга болгаш облкүүскомга ол колхоз рапорттаан.

АЖААП АЛЫЫШКЫН МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

Дүжүт ажаап алыышкынының үезинде организастыг күш-ажыл — бедик дүжүттү кыска хуусаада чидириг чокка ажаап алырының үндезини болур.

Барыын-Хемчик районнуң колхозтары болгаш «Барлык» совхоз сөөлгү хүннерде чаа дүжүт ажаап алыышкынынче массалыы-биле кирген. Колхозтарның болгаш совхозтуң ховуларында тараалар массалыг кезип болур кылдыр бышкан.

«Барлык» совхоз (директору эш Түгер, парторг эш Манзырыкчы) массалыг ажаап алыышкынның баштайгы хүнүнден эгелеп механизаторларның, ажылчыннарның, тараа сөөртүр машиналарның күжүн план ёзугаар таарыштыр тургузуп, Шыраа-Булак ховуларында янзы-бүрү маркалыг 28 комбайннар, тараа сөөртүлгезинде 18 автомашиналар ажылдап кирген. Баштайгы хүнден эгелеп дуржулгалыг комбайнерлер Деспижек, Дырышпай, Поляков болгаш оон-даа өскелер бүдүн чартык, ийи норманы күүседип эгелээннер. Ажылдап турар комбайннарның иштинде 12 комбайннар тавычалай кестирип турар болгаш 8 комбайннарны аңгылап ажаарынга таарыштыр дерээн.

Районнуң «Кызыл тараачын», «Совет Тываның беш чылы», «Комсомол 30 чылы» колхозтары дүжүт ажаап алыышкынынче база массалыы-биле кирген.

Районнуң колхозтары, совхоз дүжүт ажаап алыышкынынче массалыг кирген болза-даа баштайгы хүннерде чамдык четпестер илереп турар. «Кызыл тараачын» колхозка баштайгы хүннерде тараа сөөртүр транспортту чогуур өйүнде тургуспаанындан комбайнерлер бункерге долган тараазын шаңга эккеп төп турган. «Совет Тываның беш чылы» колхозта механик ам-даа чок. Ол колхозта ажаап ап турар тарааның дүжүдү куду, баштай кескилээн тараалар гектардан 5 центнерден ашпайн турар. «Комсомол 30 чылы» колхоз тавычалай кезеринге таарышпас чолдак сыптыг тарааны кестиргениниң түңнелинде чамдык участоктарда улуг чидириглиг болур турар.

Районнуң колхозтары болгаш «Барлык» совхоз ниитизи-биле 12302 гектар черниң дүжүдүн ажаар тургаш, сөөлгү хүннерге чедир оон чүгле 10 хуу хирезин кескен. Совхоз 1000 ажыг гектарны кескен. Колхозтар тараа кезилдезин чүгле 2 хуу күүсеткен.

Удавас совхоз болгаш колхозтар күрүнеге массалыг тараа дужаалгазын эгелээри билдингир. Районнуң тараа хүлээп алыр пунктузу амдыгаа чедир тараа хүлээп алырынга белен эвес. Тараа урар складтар, кургадылга агрегады, тараа арыглаар янзы-бүрү машиналар белен болза-даа хериминиң иштии шала аштаттынган, чамдык черлерде үнген бок үнүштер хевээр, бөлүк боктар аштаттынмаан. Харын-даа күрүнеге тараа дужаалгазы доозулган, ында ажыл ам чок кылдыр сагындырып турары чөгенчиг.

Тарааны чидириг чокка ажаап, күрүнеге дүрген дужаарынга болгаш колхозтарның шаннарынче сөөртүрүнге кол чуве машина оруктарын баш удур эки шынарлыг кылдыр септеп белеткээри болур. Бо талазы-биле ажылды барык-ла кайы-даа колхозтар кылбаан.

Дүжүт ажаап алыышкынының баштайгы үезинде мындыг четпестер улуг чидириглерге чедирер болгаш күрүнеге тараа дужаалгазын озалдаашкынга таварыштырары чайлаш чок. Ынчангаш колхозтарның баштаар черлери, партия организациялары бо бүгү четпестерни чайладырынче кичээнгей салыры чугула.

С. КОМБУЙ-ООЛ.

Чурукта: Кызылдың Төп сайгарылга баазазының тараа шинчилээр лабораториязының лаборантызы комсомолчу Софья Фогельдиң тараа дужаап келген машиналардан шенелдеге коор дүжүттү сордуруп алыр тускай машинада ажылдап турары.

Фотозу **А. АИРНИИ.**

Совет чазактың медеглели

Ядролуг чепсектиң шенелделерин чорударын бир чыл иштинде соксадыр дугайында Каттышкан Штаттарның эрткен чылын хүлээп алган шиитпирин бо чылдың төнчүзүнге чедир узаткан турар дээрзин айтып турар медегледи Каттышкан Штаттарның күрүне департаментизи августуң 26-да чарлаан. АКШ-тың күрүне департаментизиниң ол медеглелин холбаштыр Великобританияның даштыкы херектер министерствозунуң телеэлекчизи августуң 27-де болган парлалга конференциязынга медеглел кылгаш, ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыр талазы-биле үш күрүнелерниң чөвүлел хуралында ажыктыг санал бериишкиннерге чорупп турар үеде ядролуг чепсектиң шенелделерин катап эгелээр деп англи чазак бодавайн турар дээр уткалыг чүүлдү чугаалаан. Үш күрүнелерниң—ССРЭ-ниң, АКШ-тың болгаш Англияның бо айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннары чорупп турарын холбаштыр олар ядролуг шенелделерни 1958 чылдың октябрь 31-ден эгелээш бир чыл иштинде соксадыр дээр дугайын эрткен чылын АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактарының чарлааны билдингир болгай. Мынчангаш АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактары ядролуг чепсектиң шенелделерин чорударын түр соксадырының хуусаазын ам база бир, ийи айга узаткан-дыр.

АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактарының ол медеглелдерин холбаштыр ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дараазында медеглелди кылыры чугула деп санаан:

Ядролуг чепсектиң бүгү хевирлериниң шенелделерин долузу-биле соксадыры дээш демиселди Совет чазак шагдан бээр чорудуп келген болгаш бо айтырыг талазы-биле күрүнелерниң аразынга дугуржуушкун чедип алыр чорукту эчис сорулгага—атомнуг болгаш водородтуг чепсекти долузу-биле хоруглаарын, ол чепсекти күрүнелерниң чепсегленишкининден дүжүрерин болгаш ооң бар турар бүгү-ле курлавырларын узуткап чок кылырын чедип алырының оруунга баштайгы базым кылдыр көрүп келген.

Дугуржулгаларны дүргени-биле чедип алыр сорулганы барымдаалааш, ядролуг чепсектиң шенелделерин Совет Эвилелинге чаңгыс талалап соксадыры ышкаш ындыг чугула базымны Совет чазак 1958 чылдың март 31-де кылган.

Бир эвес АКШ болгаш Великобритания Совет Эвилелиниң ол үлегерин эдерген болза, атомнуг болгаш водородтуг чепсектерниң шенелделерин соксадыр дугайында айтырыг шагда-ла туюлунга чедир шиитпирлеттинген турар ийик.

Ядролуг шенелделерни соксадыр дугайында керээни ажылдап кылыр талазы-биле Женевада чугаалажыышкыннарның чорудулгазында Совет Эвилели болза кайы-кайызынга тааржыр дугуржулганы дүрген-биле чедип алырының угланыышкынынче күженишкиннерни кылган. Үр хуусааның иштинде—10 айларның дургузунда чөвүлел хурал бодунуң ажылынга ооң мурнунга салдынган сорулганы күүседип шыдаваан бо байдал чүгле барыын талакы күрүнелерниң туруш бодалдары-биле тайылбырлаттынар, олар контроль системазын организастаарының айтырыгларының талазы-биле дугуржуушкунну дилеп тыварының орнунга дугуржулга чедип алырын бергедедип турар негелделерни улай-улай киирип турарлар. Шенелделерни соксадыр дугайында дугуржулганы сагыырын контрольдаар системаның айтырыгларының талазы-биле экспертерниң бир үн-биле хүлээп алганы болгаш АКШ-тың, Великобританияның база ССРЭ-ниң чазактарының чүүлдүг деп көргени түңнелдерни болгаш сүмелерни эде көөрүнүң оралдажыышкыннарын оларның кылып турары ол дугайын херечилеп турар. Инспекцияны чорударының, контроль черлериниң, инспекция бөлүктериниң составының айтырыгларының талазы-биле барыын талакы күрүнелерниң саналдары база ол дугайын чугаалап турар, ынчаарга ол саналдар дугуржулганың өске киржикчилериниң деӊ эвес байдалга тургузарынче угланган.

Ядролуг чепсектиң бүгү-ле хевирлериниң шенелделерин мөңге үеде соксадыр дугайында дугуржулгага АКШ-тың болгаш Великобританияның чазактары-биле кады доп-дораан атты салырынга белен дээрзин Совет чазак каш удаа медеглеп турган болгаш ол медеглелин база катап бадыткап тур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели: бир эвес барыын талакы күрүнелер атомнуг болгаш водородтуг чепсектиң шенелделерин чорударын катап эгелевес болза, Совет Эвилелинге ядролуг частыышкыннарны катап чорутпас деп шиитпирни хүлээп алган. Чүгле ол күрүнелер ядролуг чепсектиң шенелделерин катап эгелей берген таварылгада Совет Эвилели бодунга алган бо хүлээлгезинден хостуг болур.

Ядролуг эндере чепсегленишкиннерни соксадырынга болгаш миллион-миллион кижилерниң амыдыралынга база кадыынга кыжаныгны чайладырынга чугула базым кылдыр бо айтырыгны көрбүшаан, ядролуг чепсектиң шенелделерин долузу-биле соксадыры дээш демиселди Совет Эвилели моон соңгаардаа уламчылаар.

Акы-дунма улуска байыр чедиришкини

Август 22-де Калмык Автономнуг Республиканың ажылчы чоннары бодунуң национал улуг байырлалын—Калмык улустуң Россия күрүнезиниң составынга эки-тура-биле киргениниң 350 чыл оюн демдеглеп эрттирген. Ол байырлалды холбаштыр Кызылдан Элист хоорайже, Калмык АССР-ниң Дээди Совединге, Калмык АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СЭКП-ниң Калмык обкомунга байырлыг чаганы чоруткан. Ында СЭКП-ниң Тыва обкому болгаш Тыва облкүүском бистиң областың ажылчы чоннарының өмүнээзинден акы-дуңма калмык улустуң ажылчыннарынга, колхозчуларынга, интеллигенциязынга болгаш бүгү чонунга байыр чедирбишаан, ажыл-агый, культура тургузуушкунунга болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күзээн.

СЭКП-ниң Тыва обкому болгаш облкүүском дараазында харыы телеграмманы алган. «Калмык АССР-ниң ажылчы чоннары бистиң байырлалывыс таварыштыр Тыва областың ажылчы чоннарының чылыг сеткүг байырынга өөрүп четтирбишаан, коммунистиг тургузуушкунга тыва улустуң чедиишкиниг болурун күзедивис».

Совет Тываның 15 чыл оюнга уткуштур

МӨРЕН. Эрзин районнуң «Мөрен» кодээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары совет Тываның 15 чыл оюнга чедиишкинниг уткуштур дээш сорук кириишкинниг ажылдап турарлар.

Колхоз (даргазы эш Айдын-оол, парторганизация секретары эш Дамба) мал чемнерин белеткээрин организастыг чоруткан, ооң түңнелинде сиген белеткелин 100,1 хуу, силос салыышкынын 105,1 хуу күүсеткен.

Мал чеминиң белеткелинге машинист Соян Дандаа, сараат салыкчызы Андрей Сандык-Хөө олар эңне идепкейлиг киржип, хүн бүрүнүң ажыл нормазын 175-200 хуу күүседип келгеннер. Хөпээн салыкчылары Сандымаа, Дадар-уруг, хол кадыыры-биле сиген кезикчилери Хүлер-оол, Биче-оол олар база-ла чарыштың мурнакчылары болуп шылгарааннар.

Колхоз бо чылын күрүнеге дужаар эът планын 103 хуу, дүктү—105, сүттү—102,2 хуу күүсеткен. Малдың баш санын өстүрериниң ниити планы 105 хуу, ооң иштинде инектиң—101, хойнуң—102, өшкүнүң—108, тевениң—101 хуу күүсеттинген.

Малчыннарның аразында мурнакчылар хөй. Хойжулар М. Чакчың 311 хойдан 324 хураганны, К. Шойжап 290 хойдан 302, Ш. Дакаа 317 хойдан 328, Шоомбил 262 хойдан 269 хураганны камгалап алгылаан болгаш оларның кижи бүрүзү хой санындан 2 кг ажыг дүктү кыргып алган. Өшкү кадарчызы Комбу-Сюрюң 201 өшкүден 208 анайны алган. Саанчы Б. Дерми чеди ай иштинде бодунга быжыглаан 12 инектериниң бирээзинден-не 820 кг сүттү сагган.

Колхозтуң тудуу база чедиишкинниг чоруттунган. Чуртталганың 15 бажыңнарын тударын 17 кылдыр күүседип турар. Ам 8 бажынны ажыглалга киирген, а 9 бажыңның кол тудугларын доосхан болгаш олар база удавас ажыглалга кирер. Оон ынай культура-амыдыралдың 2 бажыңнарын, школа интернадын ажыглалга киирген. Малдың чаа-чаа кажааларын немей тудуп турар. Пландан ажыр мал эмнелгезиниң бажыңының тудуу эгелээн.

Чаагай дүжүттү күрүне шыгжавырынче

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң шөлдеринде 2100 ажыг гектар тараа багай эвес үнген. Колхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары бүгү тараа культураларының 90 хуузун аңгылап ажаар арга-биле чорударын шиитпирлээш, ажаап алыышкынче күш-ажылчы соруктуг кирген. Хадын ховузунда 8 комбайннар, жатказыг ийи тракторлар ажылдап турар.

Ажаап алыышкынның баштайгы хүннеринде 500 ажыг гектар тараа, ооң иштинде 300 ажыг гектар чиңге-тараа тавычалай кестинген. 200 гектар кызыл-тасты болгаш суланы дөрт комбайннаашкын-биле ажаап алган. Ол тарааларның гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 8-10 центнер, чиңге-тарааның гектарындан 18-20 центнер дүжүт ажаап алдынган.

Колхоз баштайгы тараадан 65 тонналы күрүне шыгжавырынга киирген. Колхозтуң Чадаанада тараа хүлээп алыр пунктуда ажылдап турар звенозу (удуртукчузу эш Бара-оол) тарааны кургадып, арыглап, күрүнеге дужаарын үргүлчүлеп турар.

Дүжүт ажаап алыышкынында күш-ажылдың организастыы эки тургустунган. Тараа ажаап алыышкынының фронтузунда 124 кижи, 58 аът, хааржактыг 12 тергелер, 4 автомашиналар ажылдап турар. Хову турлагларында, Борбак-Арыг суурда шаңнарда, Чадааның тараа хүлээп алыр пунктузунда хүннүң-не байлак дүжүт чапсар чокка урдунуп эгелээн.

Колхозтуң баштаар чери, партия, совет организациялары дүжүт ажаап алыышкынының эгелээриниң бүдүүзүнде социалистиг чарыштың мурнакчыларынга тыпсыр туккчугаштарны болгаш өртектиг шаңналдарны доктаадып тургускан. Тараажылар ортузунда калбарган социалистиг чарыштың баштайгы түңнелин август 25-те үндүрген. Комбайн агрегаттарының чарыжынга Монгуш Чозар-оолдуң башкарганы «С-6» комбайнның агрегады (ооң тракторизи эш Доос-Кара) шылгараан. Ол агрегат беш хүннер дургузунда 154 гектар черниң тараазын кестирген, ээлчег онаалгазын 250 хуу чедир күүседип турар. Агрегаттар аразынга шилчип чоруур кызыл тукчугашты, ооң-биле кады 75 рубль шаңналды ол агрегат алган. Ийиги черни эш Мостааның «С-6» комбайнының агрегады ээлээн. Ол, хүн бүрүде норма күүседирин 200 хуудан кудулатпайн турар. Механизаторлардан чарышка шылгараан 13 кижи өртектиг чүүлдер-биле шаңнатқан. Бастыртынган тарааны шаңнардан колхозтуң төп шаңынче сөөртүрүнге автомашина чолаачылары Дербет-оол, Мар-оол, Багай-оол, Кызыл-оол олар мурнакчы ажылдап турарлар.

Дүжүттү чидириг чокка, кыска хуусаада ажаар, тараа белеткелиниң күрүне планын ажыр күүседир дээш демисел колхозтуң шөлдеринде улам-на күштелген.

Культбригада хову турлаанда

Чоокта чаа Чаа-Хөл районнуң Культура бажыңының уран чүүл бөлгүмүнүң киржикчилери «Бурунгаар» колхозтуң Шанчыда № 2 хову бригадазынга чораапнар. Олар аңаа чүгле концерт көргүзери-биле кызыгаарлаттынмайн, тараажыларга ийи чаа киноларны база көргүзүп бергеннер.

Хову турлаанга болган концерттиң киржикчизи Базыр-оол Солааның гармонь-биле ойнааны болгаш тыва ырыларны күүсеткени көрүкчүлер онза сонуургааннар.

Сүт-Хөл районда «Ишкин» колхоз бо чылын 1500 тонна силосту, ооң иштинден 150 тонналы кукуруза-биле салыр ужурлуг. Сөөлгү хүннерге чедир колхозта силос салырының планы 70 хуу күүсеттинген.

Силос белеткелинде комбайнер Салчак Бара-оол болгаш тракторист Баян Мөнге эки ажылдап турарлар.

Чурукта: С. Кара-оол биле Б. Мөңгениң агрегады кукуруза ажаап алыышкынында.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

Чаа өөредилге чылында — чаа ёзу-биле ажылдаар

ӨӨРЕДИЛГЕНИ, КИЖИЗИДИЛГЕНИ КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ СЫРЫЙ ХОЛБАШТЫРАР

Бирги классчы Рима Кенденбиль.

БИСТИҢ ШКОЛАДА

Чадаананың № 1 ортумак школазының башкылары политехниктиг өөредилгениң үндезиннери-биле өөреникчилерни чепсеглээр дээш эрткен чылдан эгелээш-ле күжениишкинниг ажылдап келгеннер. Бистиң район кодээ ажыл-агыйлыг чер болганда чүгле техниканы өөренири-биле кызыгаарлаттынмайын, мал болгаш чер ажылдарының кол үндезиннери-биле школачыларны таныштырарын, ол ажылдарга бичии уругларны ынакшылдыг кылдыр кижизидер сорулганы салган бис.

Өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырарынга школаны политехниктиг өөредилгеге эки белеткээни улуг ужур-дузалыг болуру чугаажок. Ынчангаш бистиң школаның башкылар коллективи күш-ажылчы кижизидилгеге хамаарышкан эртемнерниң кичээлдерин эрттирер тускай черлерни тургузарынче сагыш салып турар.

Политехниктиг өөредилгени боттандырарынга эргежок чугула, бойдус эртеминиң, машина өөрениириниң чаа кабинеттерин тургускан бис. Кодээ ажыл-агыйның үндезиннерин билип алырынга школа чанынга чай, кыш чок ногаалар өстүрер чылыткылыг черни тургузары чугула апарган. Бо чылын школаның башкыларының болгаш өөреникчилериниң күжү-биле ногаа өстүрер чылыткылыг черни тургузуп алдывыс.

Черле ынчаш, чүгле күш-ажылдың кичээлдеринге эвес, а өске-даа эртемнерниң кичээлдеринге башкылар көргүзүг материалдарын ажыглап, чаа теманың кол үндезиннерин кичээлдиң үезинде өөреникчилерге билиндирер сорулганы чугулалааш, башкы бүрү көргүзүг материалдары чок кичээлче кирбес деп, боттарывыстың доктаадып алган чурумувусту бо өөредилге чылында шыңгыы сагыыр бис.

Башкылар Прокофьева, Еженкова, Бюрбю олар эрткен өөредилге чылында-ла көргүзүг материалдары чок кичээлдер эрттирерин шын эвес деп санааш, ол талазы-биле боттарының эгелекчи чоруун көргүзүп, боттары чамдык чедишпес чүүлдерни чуруп, кылып ап турганнар.

Кодээ ажыл-агый талазы-биле класска билип алган билиглерни практика кырынга быжыглаары-биле «Кызыл тараачын» колхозтуң девискээринде школаның өөредилге дуржулга участогу организастаттынган. Ында 30 гектар черде кукуруза, 3 га черде ногаан сула болгаш 3,5 га черде картофель тарыттынган.

Кукурузаның дүжүдү эки болган. Ону «Кызыл тараачын» колхоз-биле чардынган керээ ёзугаар өстүрүп бергенивис ол. Чайгы үеде ховуга ажылдап турган өөреникчилерни башкылар болгаш колхозтуң тускай эртемниглери удуртуп, уругларның дыштанылгазынче болгаш кичээлге өөренип эрткен чүүлдерин амыдырал кырынга быжыглаарынче кичээнгейни салып келгеннер.

Бо өөредилге чылында бистиң школаның интернадының столовазы өөреникчилерниң тарып өстүргени картофели-биле долу хандыртынган. Ол ышкаш бистиң школачыларывыс эът бүдүрүлгезинге база идепкейлиг киришкеннер. Эрткен өөредилге чылының төнчүзүнде болуп эрткен школаның башкылар чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар, ноябрь айның эгезинде школаның ажыл-агый чылының түңнелдеринге тураскааткан байырлыг хуралды эрттирер бис. Аңаа бистиң эң эки кукурузачыларывыс, тудугжуларывыс болгаш өске-даа күш-ажылга үлегерин көргүскеннер өртектиг белектерни алырлар.

Бо өөредилге чылында школаны чогуур өй-шаанда белеткеп, септелге ажылдарын чорударынга тускай мергежилди чедип алган өөреникчилеривис улуг дузаны көргүскеннер. Школаның кижизиткеннеринден тудугжуларның тускай эртемин чедип алган 20 өөреникчилер бар. 33 уруглар штукатуржулар деп атты алган.

Башкыларның ортузунга кодээ ажыл-агый машиналарын, мал, чер ажылдарын өөренир тускай бөлгүмнер ажылдап эгелээр. Бистиң бо чылгы тоску классчыларывыс келир чазын баргаш, тракторист болур эргезин алыр.

Бистиң школаның башкылары, өөреникчилери, өөредилгени амыдырал-биле улам чоокшуладыр дугайында хоойлунуң чугулазын билир, ону херек кырынга күүседир дээш бүгү күжүн салып турарлар.

О. ДӨЖҮЛДЕЙ,
Чадаананың № 1 ортумак школазының директору.

Ыраккы Өвүрде

Чаа 1959—60 өөредилге чылы— школаларны амыдырал-биле холбаштырарының болгаш улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадырының дугайында хоойлуну амыдыралга боттандырарының бир дугааргы чылы болур. Хоойлуда көрдүнген чүүлдерни күүседип, бүгү тала-биле билиглиг салгакчыларны кижизидеринге школаның өөредилге чылынга чедиишкинниг белеткенгени база улуг ужур-дузалыг.

Өвүр районнуң девискээринде 1 ортумак, 4 чеди чыл школалары бар. Оларның чаа өөредилге чылынга белеткелин чогуур өй-шаанда кылырынга колхозчулар болгаш ада-иелер улуг дузаны көргүскеннер. Эш Кыстамның директорлааны Хандагайты ортумак школазы болгаш Торгалыг чеди чыл школазы (директору эш Сюндюп) чаа өөредилге чылынга чедиишкинниг белеткеттинген.

Ол школаларда күрүне хандырылгазында уругларның кедер хеви четчелеттинген, өөредилге херекселдери белен болгаш бир ай иштинде школа столоваазынга четчир аъш-чем курлавыры садып алдынган.

Дус-Даг кодээ Совединиң ажылчы чонунуң эгелээшкинин ёзугаар 50 өөреникчилер чурттаар чаа интернатты школага тудуп бээри эрткен чылын шиитпирлеттинген турган болгаш олар боттарының сөзүнге ээ болуп, бо чылын интернатты тудкаш, школага хүлээдип берген.

«Коммунизмче орук», «Торгалыг» кодээ ажыл-агый артельдериниң баштаар черлери эки эгелээшкинни үндүрүп, ында туруп турар школаларга белек кылдыр автомашиналарны бергеннер. Өөреникчилерге колхозчуларның ол белээн чеп ажыглаар төлээде школачыларның ортузунга машина өөрениириниң бөлгүмнери тургустунар.

А. МААДЫР.
Облононуң инспектору.

Чаа школа-интернат

Бии-Хем районнуң Туран хоорайга школа-интернаттың тудуу эрткен чылын эгелээн болгаш ооң тудугжуларының күжениишкинниг ажылдааның түңнелинде ону бо өөредилге чылында ажыглалга кирер аргалыг болган.

Хоорайның чурттакчыларындан болгаш районнуң колхозчуларындан уругларын школа-интернатка кижизидерин күзээннер дыка хөй болган. Орта уруглар хүлээп алыр дугайында медээ дыңналыры-биле доораан-на 170 ажыг ада-иелерниң уругларын хүлээп алырын дилээр билдириишкиннери районнуң улус өөредилге килдизинге кирген.

Школа-интернатка турза чогуур өөреникчилерниң доктааттынган санын ёзугаар 120 уруглар ында хүлээп алдынган.

Бо эртен Туранның чурттакчы чону ол чаа өөредилге чериниң ажыттынганын байырлап-демдеглээн, ооң соонда өөреникчилерни парта артынче олурарынче кыйгырган [illegible] дугааргы коңга кыңгырт дээн.

Ол болза бистиң областа ийи дугааргы школа-интернат болур. Келир үениң төлептиг салгакчыларын кижизидер хүндүлүг хүлээлгени күүседир 8 кижизидикчилер болгаш 4 башкылар ында ажылдап эгелээннер.

Туранның школа-интернадының ажыттынганы совет уруглар дугайында Коммунистиг партияның ада-сагыш салыышкынының илерээшкинниниң база бир херечизи болур.

КҮШ-АЖЫЛ-БИЛЕ ӨӨРЕДИЛГЕ

Бистиң школаның башкылар коллективи өөреникчилерниң күш-ажылчы кижизидилгезин канчаар организастап эгелээнин допчузу-биле чугаалап көрейин. Бир-ле дугаарында өөреникчилерниң күш-ажылче сонуургалдыг, ынакшылдыг кылдыр кижизидип турдувус. Ооң соонда практиктиг ажылдарже кирер өй келген.

Күш-ажылды организастыг чорудар сорулга-биле өөреникчилерниң күзелин барымдаалааш, отрядтар кылдыр үскен бис. Бистиң школага чижээ мындыг отрядтар тургустунган: дааранықчыларның, шой кудукчуларының, кудулга хевилекчилериниң, чурукчуларның, монтажчыларның, токарьларның, тудугжуларның, киномеханиктерниң, автобус кондукторларының, чолаачыларның, сапык даараарларның дээш оон-даа өске. Оларга кирген өөреникчилер хоорайның бүдүрүлге черлеринге боттарының шилип алган тускай эртемин ёзугаар ажылдап эгелээн.

Бүдүрүлге черлеринге баштай ажылдап эгелээн үезинде уругларның сонуургалы арай куду турганын миннир херек. Ынчалзажок, кылган ажылының түңнелдери көстүп келген үеден эгелээш-ле, уруглар ажылдаарынга улам-на сонуургалдыг апарган.

Т. Ламаның удуртканы дааранықчылар отряды эки ажылдап, интернаттың бүгү хевин септевишаан, уруглар бажыңынга 500 ажыг бичии иштики хептерни даарап бергеннер. Дааранықчыларның боттарының чогаатканы тыва платьениң чаа хевири дыка солун. Ол хевир-биле быштынган 80 хире платьелерни өөреникчилер кылган.

Сапык даараарларның отряды 300 ажыг майыктааштарны септээн. Ол ышкаш өске-даа отрядтарда ажылдап турар өөреникчилер боттарының шилип алганы ажылдарынга кызымаккайын көргүскен.

Отрядтарның аразында чарыш калбарган. Ооң түңнелдерин бир удуң эрттерге-ле үндүрүп турар. Тиилекчи болган отрядка школаның шилчир кызыл тугун тыпсыр. Өөредилге чылы доостуру биле школага ажылдап кыштаан бүгү отрядтарның чыл дургузунда кылган ажылдарының түңнелин үндүрүп, делгелгелерни тургузуп турарывысты чүгле өөреникчилер эвес, ада-иелер база улуг сонуургал-биле кээп көрүп турарлар.

Бистиң школаның интернадында чурттап турар уруглар боттары хандыртынар чурумну тургузуп алганнар. Күш-ажылчы кижизидилгениң организастаарының хевирлерин тыварынга интернат эргелекчизи эш Худяшев бодунуң сагыңгыр чоруун көргүзүп турар.

Отрядтарның ажылын командирлер чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып, ооң түңнелдерин үндүрүп турар. Чөвүлелдиң даргазы 9-ку класстың өөреникчизи Сергей Байыр улуг сонуургал-биле ажылдап турар болгаш школачыларның иштинге алдарны чаалап алган.

Чаа өөредилге чылында эрткен чылдың дуржулгазынга даянып алгаш, школага күш-ажылчы кижизидилгени улам-на солун болгаш эки кылдыр организастаар дээш ажылдап кирипкен бис.

Х. АЛДЫН-ООЛ,
Кызылдың № 2 ортумак школазының директору.

ЧАА ПРОГРАММАЛАР

Чаа программалар өөреникчилерниң ниити билии болгаш политехниктиг белеткелин экижидерин көрүп турар. Төлевилел ёзугаар ниити билиг болгаш политехниктиг эртемнерге 7387 шактарда өөренири көрдүнген, чеди чыл школаларынга 6371 шак турган болгай. Бо дээрге сес чыл школаларынга салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр арганы берип турар. Чижээ, өөреникчилер орус дылды сес чыл иштинде, азы чеди чыл школаларынга бодаарга, бир чыл артык үеде өөренир.

Сес чыл школаларының математиказа чаа программазы өөреникчилерниң билииниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидер болгаш амгы үедеги оларга салдынган негелделерни долузу-биле илередип турар. Өөреникчилерниң ниити билиинге практиктиг дузазы чок эмин эрттир онаалга бээр чоруктарны чаа программадан чайлаткан болгаш өөреникчилерниң назынын барымдаалавайн, хөй шак-үе эрттирип бодадып турган чижектерни болгаш бодалгаларны шуут кирбээн. Математиканың үндезиннерин медерелдиг-биле өөренип алырынче, практиктиг бодалгаларны бодаарынче, өөреникчилерни бүдүрүкчүлүг күш-ажылга белеткээринче, профессионал квалификацияларны чедип алырынче улуг кичээнгейни салган. Ол ышкаш программада хемчегниң болгаш саналганың графиктиг янзы-янзы ажылдарын (диаграммаларны, графиктерни тургузарын, практиктиг бодалгаларны бодаары), саналга херекселдери-биле ажылдар, таблицалар болгаш холушкак эртемнер—физика, химияның айтырыглары кирген бодалгаларны бодаары көрдүнген.

Ортумак школаларының амгы үедеги ажыглаттынып турар программазында тригонометрияны тускай эртем кылдыр кирген болза, чаа программада чүгле: 1) алгебра болгаш элементарлыг функциялар, 2) геометрия деп ийи курстарны киирген, а тригонометрияны шуут дүжүргеш, үстүнде ийи курстарда таарыштыр киргилээн. Бо чорук өөренир эртемнерниң санын кызырган болгаш алгебра болгаш геометрияның тускай сорулгазын шын шиитпирлээринге ужур-дузалыг болган.

Физика программазында өөреникчилерниң политехниктиг белеткелин бедидер сорулга-биле мурнунда чеди чыл школаларынга өөренмейн турган реактивтиг шимчедикчи, электромагниттиг реле, атомнуң тургузуу дээн чижектиг чамдык айтырыгларны киирген. Ол ышкаш «Электриниң бөлүүшкүн» деп бөлүктү чаартып немээн болгаш ооң чамдызын 8-ки класска өөренирин планнаан. Өөреникчилер харылзааның (телефон, телеграф), транспорттуң (автомобиль, локомотив, суг адааның болгаш кырының корабльдериниң) бөдүүн тургузуун болгаш тудугга ажыглаттынып турар чамдык материалдарның дугайын өөренир. IX—XI класстарның физика программалары база-ла ындыг янзылыг өскерилген. Ортумак школаның химия программазында синтетиктиг, бедик шынарлыг полимерлерни, металлдарны өөренири көрдүнген.

Чаа программа өөредилгени бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле холбап, өөреникчилерни коммунистиг ёзуга чаңчыктырарының сорулгаларын салган.

Г. БЕСПАЛОВ,
Кызылдың № 10 ортумак школазының директору.

ТЫВА ШКОЛАЛАРГА

Совет улустуң найыралдыг өг-бүлезинге тыва улустуң эки тура-биле каттышканындан бээр 15 чыл болганының байырлалынга чедир санныг хонуктар арткан. Кыска үениң иштинде тыва улустуң культурлуг амыдыралынга үндезин өскерлиишкиннер болган. Шаанда бодунуң тускай бижии безин чок чораан тыва чон, бодунуң дылында парлаттынган янзы-бүрү чечен-чогаалдар база политиктиг болгаш өөредилге номнарын ап турарлар.

Тываның ном үндүрер чери школаларны чаа өөредилге номнары-биле хандырарынче чыл бүрү улуг кичээнгейни салып, аныяк салгакчыларны эки шынарлыг кылдынган номнар-биле өөртүп турар. Чүгле 1959 чылда ниитизи-биле 18 аттарлыг, орус дылдан очулдуртунган болгаш бистиң чогаалчыларывыстың, башкыларывыстың чогаадып тургусканы номнар парлаттынган.

Ооң иштинде А. Кызыл-оолдуң чогааткан 3 класска хереглээр «Төрээн чугаа», Скаткинниң «Бойдус талазы-биле номчулга ному» П. Калиничеваның «Орус дыл» ному, Алексеевтиң «ССРЭ төөгүзү», Пономаревтиң «Арифметиканың бодалгалар чыындызы», Никитинниң «География» ному, Перышкинниң «Физиказы», Ю. Кюнзегеш биле А. Калзан оларның тургусканы «Тыва литератураның хрестоматиязы» болгаш өске-даа номнар бар.

К. АРАКЧАА,
Тываның ном үндүрер чериниң кол редактору.

Эде организастаттынган школаның ажылының чамдык айтырыглары

Бо өөредилге чылы совет школаның төөгүзүнге чаа үе-чаданы ажыдып турар. Өөредилгени бүдүрүкчү күш-ажыл-биле, коммунизм тургузуушкунунуң практиказы биле сырый холбаштырып турган, коммунистиг ёзу-биле чурттап шыдаар, келир үедеги чаа ниитилелдиң тургузукчуларын кижизидеринче СЭКП-ниң XXI съездизи совет башкыларны кыйгырган.

Ам бистиң областың школалары «Школаның амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар дугайында болгаш ССРЭ-де улус өөредилгезиниң системазын улам ыңай сайзырадыр дугайында хоойлуга» үндезилей тургустунган чаа өөредилге планнарын болгаш программаларын ёзугаар өөренип эгелээрлер. Ынчангаш башкыларның болгаш улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунда чаа харысалгалыг сорулгалар тургустунган. Өөредилгени болгаш кижизидилгени улам-на экижидер төлээде эде организастаттынган школаның ажылының чамдык айтырыгларын чугаалаары чугула.

Эрткен өөредилге чылында өөредилгени амыдырал-биле холбаштырарының болгаш күш-ажылчы кижизидилгениң талазы-биле Туранның № 1, Суг-Аксының, Чадаананың болгаш өске-даа школалар чамдык чедиишкиннерни чедип алганнар. Үстүнде ады үнген школаларның өөреникчилери күш-ажыл талазы-биле даалгаларны чүгле күүседип турар эвес, боттарынга доктаамал чаңчылдарны ап, бодунуң практиктиг амыдыралының дуржулгазынга даянып, школага алган билиглерин байыдып турарлар. Өөреникчилер коллективтиг чурттаарынга болгаш ажылдаарынга, ооң ат-алдары дээш демисежиринге база чаңчыгып турарлар. Күш-ажыл бичии уругларның сагыжынга тааржып, ооң амыдыралының негелдези болуп, оларның келир үедеги характериниң тургустунарынга улуг рользу ойнаар.

Туранның № 1 ортумак школазында көрүштүг чараш школа чанының участогунуң, Чөөн-Хемчиктиң Чыраа-Бажы школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазының болгаш өске-даа черлерде чедип алдынган чамдык чедиишкиннерниң дугайында тодаргай чугаалап болур. Ындыг-даа болза эрткен өөредилге чылында чедип алдынган чамдык чедиишкиннерни демдеглевишаан, өөредилгени амыдырал-биле сырый холбаштырар дугайында айтырыгны кыры-биле көрген школаларның ажылын база чугаалаза чогуур.

Чижээ, Бай-Хаак школазының чанында 4—5 гектар школа чанының дуржулга шөлү ажаалда чогундан чашпан-биле шыптынган. Аңаа тургустунган бүдүрүлге бригадазы ол шөлдү ажаарын уттупкан. Ол школаның өөредилге эргелекчизи эш Абросимова Ставрополь школаларының дуржулгазын өөренип көөрү-биле чораан болгай. Балгазын школазынга турган бригада база-ла чоорту тарай берген. Барыын-Хемчик районнуң школаларының удуртукчулары бүдүрүлге практиказының талазы-биле область хуралынга киришкен хирезинде-ле, күш-ажылдың кижизидикчи ужур-дузазын, өөреникчилерниң билиин бедидип, ханылаадырының чугулазын уттупкан. Ол районнуң школачылары чайгы дыштанылгазының үезинде септелгеге болгаш өске-даа ажылдарга организас чок ажылдап келгеннер. А район школаларының башкыларының талазындан өөреникчилерниң чайгы күш-ажылын башкарар талазы-биле кандыг-даа ажыл чорудтунмааны чегенчиг.

Бистиң школаларывыстың башкылары, башкылаашкынны амыдырал-биле холбаштырарынче, өөреникчилерни бүдүрүлге-биле улам чоок харылзаштырарынче колхоз, совхозтарның ажыл-агыйын оларга таныштырарынче болгаш билип алган билиглерин амыдырал кырынга ажыглап шыдаар кылдыр уругларны кижизидеринче улуг күжениишкинни салып турарлар. Суг-Аксы школазының математика башкызы эш Сизинаны, Самагалдай школазының бойдус болгаш география башкылары Ваци, Селина оларны. Туран школазының география башкызы Шерсткованы, Кызыл школаларында ажылдап турар Гребнева, Фоминская, Ясеницкая, Бикюшина оларны, чаа Хоойлунуң ужур-дузазын долузу-биле билип, ону амыдырал кырынга боттандырары дээш идепкейлиг ажылдап турар башкыларның санынга чоргаарал-биле киирип болур бис.

1958 чылдың май айда СЭКП ТК-ның Пленумунга химия үлетпүрүн хөгжүдериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан соонда школаларга химия башкылаашкынын улам экижидери негеттинип келген. Кызыл школаларының химия башкылары хлеб, эът заводтарынче, септелге заводунуң шуткулдаазынче экскурсияларны организастап, химияны амыдыралга канчаар ажыглап турары-биле өөреникчилерни таныштырганнар. Дыка хөй күш-ажыл башкылары мастерскаяларга чорудар ажылдарны физиканың, химияның, чурулганың, черчениениң аңаа хамаарышкан безектери-биле холбаштырып турар. Кызылдың № 10 болгаш 1 школаларының башкылары эштер Шатохин, Симаков олар өөреникчилерниң политехниктиг өөредилгезин улам-на байлакшыдарынче угланган эгелекчи саналдарын үндүрүп, ол талазы-биле чамдык эки чедиишкиннерни чедип алганнар.

Ындыг-даа болза бистиң чамдык школаларывыста башкылаашкын амыдырал-биле харылзаа чок чорул турар. Ол чорукту чаа өөредилге чылында узуткаары чугула болгай. Аңаа чижек кылдыр Тээли школазынга машина өөрениириниң кичээлдериниң канчаар эртип турганын ап көрээли: өөреникчилерге билдингир кылдыр, машинаны тургузуп алгаш өөрениириниң орнунга, самбырага хөй-янзы шыйыглар чуруп алгаш, солун эвес, чалгааранчыг кичээлдерни эрттирип турганы четпес.

Самагалдай школазының мастерскаязынга токарь станогу турган. Ону бүдүн өөредилге чылының дургузунда ажыглаар аргажок болган, чүге дээрге, школада ажылдап турар физика башкылары станокту ажылдадыр электри тогу кирип шыдавас болган. Чаа-Хөл ортумак школазы сөөлгү ийи-үш чылдарның дургузунда 3 электри моторларны өрттедип каан, а физика болгаш машина өөренир эртемнерниң башкылары электростанцияның тургузуу-биле өөреникчилерни таныштырбаанындан ону кылып алыр аргазы чок, тургузуун билбес.

Кызылдың № 2 ортумак школазының өөреникчилери автоматтыг телефон-биле херектиг дугаарны долгап, чугаалажып билир кылдыр өөренип алзажок, шылгалда үезинде ооң тургузуун чугаалап шыдавас болган. Бо чайын бистиң ортумак школаларывыстың 300 ажыг доозукчулары Кызылдың педагогика институдунга кирериниң шылгалдаларын дужааган. Оларның иштинден чүгле санныг кижилер билдириишкинин болгаш допчу намдарын шын бижип шыдаар болган.

Ам эгелээн өөредилге чылында үстүнде илереттинген четпестерни узуткаарынче кол кичээнгейни салыры бистиң башкыларывыстан негеттинип турар.

Политехниктиг өөредилгеже болгаш күш-ажылчы кижизидилгеже, уругларның кылып шыдаары ажыктыг ажылче кичээнгейни улгаттырганы школачыларның ниити билиглиг деңнелиниң шынарынче, эртемнерниң үндезиннерин оларның шиңгээдип алырынче бүгү талалалыг дузаны көргүзер ужурлуг. Күш-ажылга кижизидери чугула айтырыг, ынчалза-даа ол чорук уругларның ниити билиин бедидеринге шаптыктавас, өөредилгениң ол ийи чугула хевирлерин деңге чорудар сорулгалыг бис.

Күш-ажылга ынакшылдыг, байлак ниити билиглиг салгакчыларны кижизидеринге кичээлдерниң шынарын бедидери, кичээл үезинде өөреникчилерниң угаан бодалын идепкейжидери, башкылаашкынның методиказын байлакшыдары улуг рользуг дээрзин утпас херек. Оон-биле кады уругларның бажынга бот кичээлиниң шынарын бедидерин, таарыштыр тургузары база-ла кол айтырыг.

Облононуң болгаш башкылар билиин бедидер институттуң ажылдакчылары сөөлгү чылдарда дыка хөй башкыларның кичээлдеринге олуржуп, ооң анализин кылып турган. Ындыг хыналдаларга илерээн четпестерниң бирээзинге бистиң башкыларывыстың кичээлдериниң чаңгыс аай хевир-биле эртип турарын хамаарыштырып болур. Кичээл эгелээн соонда дыка хөй өөреникчилерни чаңгыстап тургузуп алгаш, айтырып туруп бээр, а класста өске өөреникчилер чалгаарап, кылыр чүве чок олурар. Кичээлге өөренир ужурлуг кол теманы тодаргай билдингир кылдыр тайылбырлаарынга үе эвээш артар болгаш шак ындыг тайылбырлалдан өөреникчилер эвээшти билип алыр. Бажынга онаалганы коңга эдип турда далаш кадында бээр ужурга таваржыр. Кичээлдерни ынчаар эртирерге чаа материалды өөрениириниң бергези аажок болур болгаш ону школачылар бажыңынга барып, улуг күш үндүрүп турган шиңгээдип алыр ужурга таваржыр. Ол чорук кедизинде барып, өөредилгениң шынарын кудуладыр, уругларның чамдык эртемнерге сонуургалын кошкадыр.

Кичээлдерниң шынарын бедидер дугайында айтырыг теоретиктиг планда-даа, башкыларның улуг кезииниң ажылының практиказында-даа шиитпирлеттинмээн айтырыг болгай. Ол айтырыгны башкыларның август чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Кичээлдиң шынарын бедидер дугайында айтырыгны моон соңгаар-даа сайзырадып, ооң чаа аргаларын тып ажылдаары бистиң база бир кол сорулгавыс болур. Совет школаның болгаш чамдык мурнакчы башкыларның чедип алган чедиишкиннерин башкыларының билиин бедидер түр курстарга, улус өөредилгезиниң ажылдакчыларын белеткеп турар өөредилге черлериниң башкылаашкынынга калбаа-биле ажыглаарын практика негеп турар.

Дыл эртемнерин болгаш литератураны, төөгүнү башкылаарындан, келир үениң салгакчыларының политиктиг идеологтуг угланыышкыны хамааржыр. Ынчангаш политехниктиг өөредилгеже кичээнгейни салбышаан, үстүнде эртемнерниң башкылаашкынының шынарын черле кудуладып болбас дээрзин партия өөредип турар. Ындыг турбуже, чамдык школаларда ол эртемнерни башкылаарынче шыңгыы кичээнгейни салбайн турарын бышкан билигниң аттестадын алырының болгаш, дээди өөредилге черлеринге киреринниң шылгалдалары көргүзүп турар.

Ооң уламындан дыка хөй оңгу классчыларның бижээн сочинениелери чедир кылдынмаан, бижип турар темазын ол боду канчаар көрүп турарыл дээрзи билдинмес болган. Дыка хөй доозуп үнүкчүлер литература талазы-биле партияның политиказын чедир билбес, бистиң алдарлыг совет чогаалчыларывыстың аттарын адаарындан бергезинер болган. Чогаалчыларның сөөлгү съездизиниң чугула документилериң болгаш моон мурнунда бат съездилер болуп эрткенин айтырарга билбес болгулаар.

Ол четпестерниң үнүп келген чылдагааны—дыл, литература болгаш төөгү эртемнериниң башкылаарының ажылында улуг четпестерниң барында. Чугула эртемнерни башкылап турар кижи бодунуң харысалгазын бодап, өөреникчилерни бүгү тала-биле билиглиг кижилер кылдыр кижизидеринче, билиглерниң үндезиннери болур номга ынакшылдыг кылдыр чаңчыктырарынче бүгү күжүн бээр хүлээлгелиг.

Эде организастаттынган школа ажылдаары кижизидилге ажылдарының хевирлерин өскертирин негеп турар. Күш-ажылчы кижизидилге уруглар-биле ажылдаарының чаа хевирлерин ажыдып турар. Оон-биле чергелештир школаның ажылын хынаар ажылдарының хевири база өскерлир ужурлуг.

Башкы болуру—хүндүлүг ажыл, оон негелдезин күүседип шыдаар улуг күш бисте бар дээрзин башкыларның август чөвүлел хуралдары көргүскен.

Р. БЕГЗИ,
Педагогика эртемнериниң кандидады.

Аныяк коммунистер-биле ажыл

Партия организацияларының кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазында аныяк коммунистер-биле ажыл чугула черни ээлеп турар. Партияның хүрээлеңинге мурнакчыларның иштинден чаа кижилерни хандырар, оларны политика талазы-биле кижизидер, коммунистерниң болгаш партия кежигүнүнге кандидаттарның политиктиг чырыдыышкынын организастаар, марксизм-ленинизмни оларның шиңгээдип ап турарын контрольдаар ажылды боттандырарын партия эге организацияларындан СЭКП-ниң Уставы негеп турар.

Бо чугула сорулганы боттандырвышаан, аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер талазы-биле Бай-Тайганың партия организациязы чамдык ажылды кылган. Бо дугайында айтырыгны СЭКП райкомунуң бюрозунга квартал санында чугаалажып келген, аныяк коммунистер-биле беседаларны бүгү партия организацияларында үргүлчү чорудуп турар. Ылангыя «Найырал» колхозта, СТС-те, районнуң шагдаа черинде болгаш райкүүскомда партия организацияларында бо ажыл элээн бедик деңнелде тургустунгулаан.

СЭКП райкомунуң бюрозу чыл эгезинден бээр колхозчуларның, механизаторларның, кѳдээ интеллигенцияның иштинден партия кежигүнүнге кандидатка ниитизи-биле 22 кижини, партия кежигүнүнге кандидаттардан СЭКП-ниң кежигүнүнге 12 кижини хүлээп алган. Партия кежигүнүнге дыка хөй кандидаттар боттарының политиктиг билиин бедидип, марксизм-ленинизмниң теориязын өөренип ап турарлар.

«Малчын» колхозта эш Хертек Адыг агитатор хүлээлгезин үлегерлиг күүсетпишаан, СЭКП-ниң XXI съездизиниң материалдарының талазы-биле чеди лекцияларны чон ортузунга номчаан, «Кара-Хөл» колхозта эш Кара-кыс саанчылар ортузунга агитация ажылын чедиишкинниг чорудуп турар. Бодунга быжыглаан инек бүрүзүнден чеди айлар дургузунда ортумаа-биле 860 кг сүттү ол саган. «Тиилелге» колхозта хой фермазының эргелекчизи С. Халарбаа онаашкан ажылынга кызымаккай чорууну илередип, партийжи даалгаларны идепкейлиг күүседип келген. Кандидат стажының иштинде боттарының политиктиг билиин доктаамал бедидип, онаашкан ажылынга чүткүлдүүн болгаш мергежилдиин илередип турар «Найырал» колхозта кадарчы С. Достай, саанчылар С. Севил, Бичии-уруг, садыгжы С. Очур, СТС-те Н. Балганов, ВЛКСМ райкомунда Х. Балдаң ышкаш өске-даа эштер хөй.

Ооң-биле чергелештир аныяк коммунистер-биле ажылда улуг четпестер бар. Бо хүннерде партия организацияларының учёдунда санаттынып турар 34 кандидаттарның иштинден 15 кижиниң кандидат стажы эрте берген. Сталин аттыг колхозта 2 кижиниң кандидат стажы эрткен, ында кандидатка 1956 чылда кирген эш Багдыр-оол Өнүгү партия кежигүнүнге кирер дугайында бөгүнге чедир кандыг-даа хемчег албайн келген. «Мурнакчы» колхозта кандидат стажы эрткен 3 кижиниң иштинде эш Чамы Очур кандидатка 1957 чылдың декабрьда кирген. «Малчын» колхозта эш Дембирел Бичелдей 1957 чылдың май айдан бээр кандидатта хевээр артпышаан.

Үстүнде бүгү фактылар болза СЭКП райкому, ооң оргкилдизи болгаш партия эге организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды ыракта-ла четпес чорудуп келгенин херечилеп турар. Ооң-биле кады чамдык аныяк коммунистерниң талазындан партияның кежигүнүнге кирип алыр дугайында айтырыгны партия организацияларының мурнунга чогуур үезинде тургуспайн турарын демдеглээр херек.

Кандидат стажы төнген аныяк коммунистерни партияга хүлээп алыр айтырыгны партия эге организацияларының ам болур отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга болгаш партияның район конференциязынга чедир шиитпирлээри районнуң партия организациязының амгы үеде база бир чугула сорулгазы болуп турар.

Х. ӨЛЧЕЙ.

Сүт-Хөл районнуң «Ишкин» колхозунда күскү агарлаашкын чоруп турар. Ында электри кыргылдаты тургускан. Кыргыкчылар Тюлюш Хүрен, Ондар Намчылбаа, Моңгуш Анчылбаа, Ондар Тевек олар кыргылдага бедик көргүзүглерлиг болганнар. Олар кижи санында электри кыргылда-биле хойларны 34-тен 54 чедир кыргып турарлар.

Чурукта: «Ишкин» колхозта хой кыргылдазы. Үстүнде (солагай талазындан оң талазынче) О. Тевек, О. Намчылбаа, Т. Хүрен, М. Анчылбаа.

Фото **С. Феоктистовтуу.**

КѲДЭЭ СОВЕТТИҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУРЖУЛГАЗЫНДАН

Чаа-Хөл районнуң Ак-Туруг кѳдээ Советтиң (даргазы эш Данзырын) организас-массалыг ажылын багай эвес тургускан. Кѳдээ Совет бодунуң девискээринде Ленин аттыг кѳдээ ажыл-агый артелиниң колхозчуларының социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезин организастаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар.

Күүскомнуң хуралдарынга часкы тарылгага белеткелдерниң, чаш малды камгалап ап турарының, сүт-бараан фермазының, тудуг ажылының, колхозтуң курунеге эът, сүт, дүк садар пландарының күүселдезиниң, школаның чайгы септелгезиниң, суурда хөй-ниитиниң корум-чурумунуң дугайында болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чугаалашкаш, үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын депутаттарны, активчилерни дамчыштыр организастап келген.

Үстүнде бүгү хемчеглер кѳдээ ажыл-агый артелиниң ажыл-агыйжы сорулгаларын күүседиринге кескү салдарны чедирип турар. Чижээ, колхоз ниитиниң малының баш санын өстүрериниң планын ниитизи-биле 112,4 хуу, курунеге сүт садарының чыл планын август эгезинде бүрүн күүсеткен болгаш 50 тонна сүттү пландан ажыр садарын хүлээнген, колхозчу малчыннар эът, дүк садарының чыл планнарын чоокку хүннерде күүседир дээш шиитпирлиг ажылдап турарлар.

Кѳдээ Совет бодунуң депутаттарының, активчилериниң күжүн амгы үеде ниитиниң мал чемнери белеткээринче, дүжүт ажаап алыышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка чорударынче кол угландырган. Бо ажылдарны организастаар херекке ниитизи-биле 10 ажыг депутаттар доктаамал киржип турар. Депутаттар эштер В. Чылбак, М. Олчаакай, К. Семис-оол, М. Дугар-оол, А. Чөржей-оол, С. Хуваа-Сүрүн, М. Мактар болгаш өскелер-даа соңгукчуларының мурнунга депутат ажыл-чорудулгазының дугайында отчёттарын кылып бербишаан, кѳдээ Советтиң күүскомунуң ажылынга боттуг дузалап келгеннер.

Колхоз бүдүрүлгезинге күш-ажылды организастаар, колхозчуларның күш-ажыл сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле кѳдээ Совет улуг ажылдарны чоруткан. Колхоз бүдүрүлгезинге киржиринден былдап, арагалаар чорукка хандыкшып, ниитиниң чурумун хажыдып турган колхозчулар Көк-оол, Седен, Кара-оол, Байыр-оол, школада Шимит, Воробьев оларга Советтиң күүскому чогуур хемчеглерни хүлээткениниң соонда олар боттарының четпестерин эдип ап турар апарганнар.

Чеди чыл планының бирги чылында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынче ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле Ак-Туруг кѳдээ Совет бодунуң депутаттарын болгаш активчилерин дамчыштыр улуг ажылдарны чорударының хемчеглерин ап турар.

М. КАВАА-САРЫГ,
«Шынның» корреспондентизи.

КУРАН ФЕРМАЗЫНДА

Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң Куранда төп сүт-бараан фермазының саанчылары, кадарчылары Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чуртка сүт бүдүрерин көвүдедир дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышты калбартып, күжениишкинниг ажылдап турар.

Сүт-бараан фермазының ажылдакчылары 1959 чылда сүттүң ниити чыылдазын 107 тоннага чедирер болгаш эъткир-сүткүр инек бүрүзүнден 950 литр сүттү саап алыр деп шиитпирлээн. Салдынган сорулганы күүседири фермада ажылдап турар эр, херээжен колхозчуларның кызымаккай күш-ажылындан хамааржыр.

Саанчылар бо чылдың август 20-ге чедир ниитизи-биле 75 тонна база эъткир-сүткүр инек бүрүзүнден ортумаа-биле 602 литр сүттү саап алганнар. Боттарынга алган социалистиг бот хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар саанчылар фермада хөй. Мурнакчы саанчы Чедей сес айлар иштинде бодунга быжыглаан инектериниң бирээзинден-не ортумаа-биле 800 ажыг литр сүттү саап алган. Ол ышкаш саанчылар Хавак, Манчалмаа Тамара олар күжениишкинниг ажылдап, инек бүрүзүнден 760 ажыг литр сүттү түс-түзүнда сагганнар. Ынчангаш олар хөй сүт саалдазы дээш сүт-бараан фермазынга калбарткан социалистиг чарыштың мурнакчылары болганнар.

Ол ферманың бызаа ажаакчылары Норбу, Чолдак олар кызымаккай ажылдап, 210 бызааларны меңди, эки доруктуруп турар. Ферма ажылдакчыларының Самдаңга удурткан звенозу мал чемнериниң белеткелинге багай эвес киржип, үш улуг сараат сигенни кезип тургускан.

Ферманың ажылында четпестер база бар. Ылангыя саанчылар ортузунда социалистиг чарышты калбартса-даа, чарыштың дээштиг болуру дээш организакчы ажылды четпес организастап турар. Ооң түңнелинде 11 саанчылардан 7 кижи алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүсеткен.

Бир эвес саанчы бүрүзүнден негелдени дыңзытпас, сүт саалдазынга хыналданы күштелдирбес болза ферма саалда планын бир инекке онаалтыр күүсетпейн барып болур. Сүт саалдазының арткан айларында күжениишкинниг ажылдаары саанчылардан, кадарчылардан негеттинип турар.

Төп сүт-бараан фермазында элээн хөй колхозчулар ажылдап, чурттап турар болза-даа ында партийжи политиктиг ажыл четпес тургустунган. Лекция, беседа ховар болуп турар. Саанчыларның, кадарчыларның тускай өөредилгези чок, кызыл булуң ажылдавайн турар. Ооң эрги номнары ажыглал чок, шыгжагда чыдар. Кызыл булуңнуң ажылын үндезини биле экижидип, янзы-бүрү номнар болгаш стол оюннары-биле хандырып четчелээри, ону колхозчу саанчыларның, кадарчыларның культурлуг дыштанылгазының одаа болдурары дээш колхоз баштаар чери (даргазы эш И. Биче-оол) ында партия комитеди (секретары эш С. Самдан) оларның сагыш сеткилин дүвүредир үези келген. Фермага солуннар озалдап кээп турар болгаш чамдык саанчыларның чагаан солуннары келбейн баргылаар чоруктар бар.

Партияның полит-массалыг ажылын куду деңнелде тургусканының ужурундан чамдык саанчылар-даа, кадарчылар-даа эң бөдүүн айтырыгларны билбес болгулаар.

Куран сүт-бараан фермазының коллективи партия ТК-ның ам болур ээлчеглиг Пленумунга болгаш совет Тываның 15 чыл оюнга чедиишкиннерлиг уткуражып, салдынган сорулганы ажыр күүседир дээш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни ал, Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуң Кара-Хөлде төп сүт-бараан фермазын социалистиг чарышка кыйгырган.

С. КОНСТАНТИНОВ.

Сүт арагазы кылырын соксадыр

Арага-хымысты бажыңга кылыр чорукка удур демиселдиң хемчеглериниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының төлевилелин Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» кѳдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары бригадалар, фермалар аайы-биле 8 келир черге чугаалашкан.

Дырткан сүттү арага кылырынга хереглеп база ол-ла сорулга-биле колхозчуларга чөпшээреп берип турган сүт-бараан фермаларының эргелекчилериниң четпес практиказын суурга болуп эрткен хуралга эштер К. Доржу, Д. Садыгжы болгаш өскелер-даа шүгүмчүлээн.

Сүттен арага кылыр чорукка сундукан Серен, Балчыр-оол ышкаш чамдык кижилерге Чарлыктың төлевилелиниң чүүлдерин хуралдың киржикчилери шыңгыы сагындырып турган.

Колхозчулар Чарлыктың төлевилелин чүүлдүгзүнүп хүлээп албышаан, сүттен арага кылыр чорукту соксадыр хемчеглерни дарый алырын колхозтуң баштаар черинден болгаш Шеми кѳдээ Советтиң күүскомундан негеп турарлар.

Х. АРАКЧАА.

308 ЦЕНТНЕР

Сүт-Хөл районнуң «Ишкин» колхозу бо чылын 50 гектар кукуруза тараан. Кукурузаның гектар бүрүзүнден 300 центнер ногаан массаны алыр дээш комсомолчу-аныяктарның звенозу чайгы ажаалганы хынамчалыг чоруткан.

Кукурузаның үнүжү чаагай болган. Звено 30 гектар черниң кукурузазын ажаагаш, гектар бүрүзүнден 308 центнер ногаан массаны алган.

О. СЕГБЕ.

Редакцияга ЧАГААЛАР

Ырак фермаже сагыш салыр

Сүт-Хөл районнуң «Ишкин» колхозунуң Шом-Шумнуң Оруктуг-Хемде кадыкшыдылга фермазында 60 инек бар. Ол ферма сүт-даа, саржаг-даа албек-ле. Ынчалза-даа ол албек сүттүг ферманың чанынга хаван, дагаа оолдары тургузуп, тырткан сүттү чөп ажыглаарын колхоз баштаар чери бодаваан элдептиг.

Ол фермадан чүгле саржагны ында-хаая ап, курунеге садып турар, а сүттү бызаага ижиртпейн, хойтпактаарынга ажыглап, ооң быштак, ааржы кылып турар. Ферма ажылдакчылары чамдыкта дүдүй берген ааржы, быштакты база куруттү черге төп турарлар. Ферманың сүт тырттырып турар, чугайлаттынмаан, шалазы чок казанак бажыңында чамдык дүдүк ааржы, быштак дола берген чыткылаар. Шык черге саржагның безин амданы баксырай бээр. Саржагны ол ырак черден көъштап чүдүрерин ге 2 аът чедишпейн турар—сүт продуктуну чөп ажыглаар аргазы чок болган чүве ирги-бе?—деп, малчыннар чөптүг хомудалын илередип турарлар.

Бруцеллёзтуг инектерни тускай үскенден бээр элээн каш чылдар эрткен. Бо аразында мал эмчилери кандыг-даа шинчилге кылбаан. Ол фермага доктаамал учётчик ажылдавайн келген ужурунда саржагның, сүттүң учёду билдинмес. Чеже литр сүттү инек бүрүзүнден саап ап турары билдинмес. Баштаар черниң кежигүннери, кѳдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери ол фермаже баар оруктү безин чазывыдып болурлар.

Колхоз баштаар чери, ында партия организациязы ырак одарда малчыннар ортузунга масса-политиктиг ажылдар чорударын уткан. Оруктуг-Хемде малчыннарга агитаторлар быжыглаттынмаан, радио база тургустунмаан, солун сеткүүл барбайн турар. Ырак ферма дугайында, ооң сүт продуктузун чөп ажыглаар дугайында сагыш салыр өйү келген.

А. БЕЛЕК-БАИР.

Чоннуң негелдезин тоовaан

Кызыл хоорайдан Эрзин, Тес-Хем районнарынче үнген бир автобус Шуурмакка чедип келгеш, ооң ынай чоруур аргажок кылдыр үрели берген. Автобуска бичии уругларлыг улус, албан ужурунда командировкалаан кижилер, амы-хууда чорукттуг хөй-ле пассажирлер олурган.

Бистер пассажирлерниң дилээн ёзугаар элээн хөй кижи Кызылче телефон-биле автобустуң үрелгениниң дугайын дүрген дыңнадыр дээш Самагалдайның харылзаа конторазының Шуурмакта салбырынга келдивис.

Өскелеривис манап турда бистиң бир эживис—Эрзин районда «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш Шойжун салбырның эргелекчизи эш Молодыхка чүвениң ужурун тайылбырлап, телефон дамчыштыр Кызыл-биле чугаалажырын чөпшээрээрин диледи. Эш Молодых бистиң дилээвисти хандырар хамаанчок мынча диди:

— Моон дораан үнгүлеңер, чүү мындыг, кайын келген амытаннар силер—деп, бисти чула көнчааш, харылзаа салбырының бажыңындан үндүр ойлады берди.

Аңаа келген херээвистиң дугайын катап-катап тайылбырлап, чөптүг негелдени кыла бээривиске аңна Кызыл-биле телефон дамчыштыр харылзаа тударын чөпшээреди. Шуурмактың чамдык чурттакчылары-биле чугаалажып көөрүвүске, бисти үндүр ойладып турган даргавыс эш Молодых чонга кончуг ааржы-дошкун ажылдакчы болду.

— Ооң чүве айтырган кижиниң шорузу-ла, чула сөглээр кижи деп, ол чурттуг хамаатылар биске чугаалаан. Самагалдайга келгеш, харылзаа конторазының начальниги эш Яковлевага пассажирлерниң хомудаан сеткилин илередип, ол болуушкунну тайылбырладывыс.

Ооң бээр элээн хонуктар эрте берген, а хүндүлүг начальник эш Яковлева бодунуң ажылдакчызын кээргээн-не чүве боор оң, чугаалашпаан-даа, хемчег-даа албаан, пассажирлерниң чөптүг негелдези харыы чок барган.

Шуурмактың харылзаа салбырының эргелекчизи эш Молодыхтың чонга ээлдек эвес, бо багай ажылчаңын шыңгыызы-биле буруу шаварын чон база катап негеп турар.

К. СОЯН.

Малчыннарның негелдезин хандырар

Ырак одарларда малчыннарның амыдыралынга чугула хереглелдиң барааннарын садыглаарын экижидери садыг организацияларының чугула херээ болур.

Ындыг турбуже Сүт-Хөл райпозунуң баштаар чери «Алдан-Маадыр», «Бора-Тайга» колхозтарның ырак одарлары—Мал-Чүреңте магазинниң ажылын малчыннарның негелдезинге таарыштыр тургуспаан. Магазинниң садыгжызындан чыл эгезинден бээр 6 кижи халашкан. Амгы садыгжызы Сүүр-оол садыгны ажыл шагы барымдаалавас бир хүн ажыдар, бир хүн хаагдыг хүнзедири чаңчыл болган.

Садыгда амыдыралдың чугула барааннары—шай, дус, сапык идиктер болгаш шаажаң аяктар дээн ышкаш барааннар чок. Кажан ол барааннар бар апарганда, садыгжы доктаамал ажылдаарының улуу, харын аалдар кезип арагалап чоруп каар, садып алыкчылар шоочалыг магазинни хөй черге манап-манап чана бээрлер.

Райпо баштаар чери бо магазинниң ажылында четпестерни дүрген чайлаткаш, малчыннарның хереглел барааннарынга негелдезин чөптүг хандырар үези келбээн деп бе!

Х. МОНГУШ.

Спорт шөлү херек

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң комсомолчулары болгаш аныяктары спорт шөлүн тудуп тургузар дугайында саналды эрткен чылдың чазынында-ла үндүргеш, херим кылыр үш машина иштиг ыяшты спорт шөлү тургузар черге дүжүрген болгаш херимниң чагыларын олуртулаан турган. Ажыл ооң-биле соксаан. Комсомол организациязы (секретары эш Ооржак Санаа) аныяктарның ол эгелээшкинин деткивээн болгаш ажылды төнчүзүнге чедир организаставаан.

Ооң түңнелинде шөлде олурткан чагылар ол-бо талаларынче ийлени бергилээн, чамдыктары шуут турлур четкилээн, а дүжүрттүнген ыяшты суурнуң чурттакчылары оттулуп каапкан.

Спорт шөлүн аныяктарның күжү-биле кылып ап болур хостуг шак-үе четчир турган, ынчалза-даа комсомол организациязының секретары ону организастаарын оралдашпаан.

— Спорт шөлү тудуп турар чай чок, ону кылып алзывысса-даа, аңаа ойнаар кижилер кайда боор — деп, эш Санааның чугаазын аныяктар буруу шаап көрүп турар.

Массалыг спортчу хемчеглерни организастаанындан чаа-чаа спортсменнер илереп үнер ужурлуг. Ынчангаш спорт шөлүн тургузуп алырын ында бүгү колхозчулар күзеп турар. Район төвүнге болгулаан спортчу маргылдааларга ол колхозтан киришкеннерниң түңнели чавыс болуп турары аңаа-ла таварылга эвес.

И. НАМАЖААН,
О. ШОЙ-БАЛЗАН.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„Ленин аттыг колховта"

Мындыг эге-биле Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозунда мал чемнериниң белеткелиниң организас чок чоруп турарын болгаш колхоз баштаар чериниң даргазының оралакчызы эш Янчыптың сиген кезилдезинде бригадаларда күш-ажылды организаставайн, кижи эмчизи эш Байыр-оолдуң арагалап турарын илереткен корреспонденция «Шынга» парлаттынган.

Колхозта партия комитединиң секретары эш С. Бадыраанның редакцияга дыңнатканы болза, ук корреспонденцияны партия комитединиң бюрозунга чугаалашкаш, мал чемниң белеткелин дүргедедир хемчеглерни алган болгаш арагалап, бригадаларда күш-ажылды багай организастааны дээш эш Янчыпка партия талазы-биле хемчег хүлээткен, Байыр-оолду эрге-чагырга талазы-биле хемчег алган.

ШАЖЫНДАН ЧҮГЕ ЧАРЫЛГАН МЕН

1904 чылда ядыы арат кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген мен. Сарыглар чаңгызы дужаалдыг кижиниң айтыышкынын ёзугаар оң харлыымда Чадаана хүрээзиниң бир ламазынга «өөреникчиледип» каан. Ол үеде суму чаңгызының айтыышкынын күүсетпес ужур чок турган. Ада-ием торгаалдан корткаш, ол дужуметтиң айтыышкынын күүсеткеннер. Демги ламаның хүүлз ажылын кылбышаан, ийи чыл ажыг үеде өөреникчилээн мен. Ооң соонда мени өске бир улуг ламага берип каан. Аңаа коллуунда ооң ажылын кылып чордум. 17 харлыымда ада-иемниң аалынга турумда, мени хүрээже база барзын деп айтыышкын келген. Туттурарындан корткаш, Теве-Хая дээрбезинге бардым. Ынчан аңаа моол ламалар болгаш садыгжылар кээп турган чүве. Оларга далган тырттыржып берип, ажылдап турдум. Моол ламалар мени кады чоруурун дилээн. Тенек сеткил-биле оларның сүмезин дыңнаар ужурга таварышкан мен. Моолдуң хүрээзинге өөренирге ламаларның хуу ажылын кылбас боор деп бодааш, оларның сүмезин хүлээп алганым ол.

Моолга баргаш, Тес-Хемниң бажыңда Түгүрчү-Баң хүрээзинге каш айларда өөренип турган мен. Оон база чиң төөкчилери-биле кады чоруткаш, Улан-Баторнуң Кандан хүрээзинге бардым, Лопсаң-Чамзы капчының чанынга барып өөренип эгелээн мен. Орта элээн каш чылдарда өөрендим. Барык он ажыг чылдарның дургузунда хүрээлерге өөренгеш, шажын школазының 5-ки клазын доостум. Бир эвес тоску клазын дооскан болза шажын талазы-биле кешпи атты алыр турган.

Кандан хүрээзинге өөренип турган бурят Эренчин-Дондуп деп кижи-биле таныжып алдым. Ону мен элээн депшилгелиг кижи кылдыр санап турган мен. Ол улуг лама болзажок шажынга удур турган. Шажынның мегечи, хуурмак утка-шынарын меңээ болгаш оон бодунга чоок ламаларга үргүлчү чугаалап турган.

Моолга турувуста моол улус тускай догуннаан, араттың революциязы тиилээн.

Чаа революсчу ёзу-биле амыдырап чурттаарын Эренчин-Дондуп чугаалап, бистерни эдертип алгаш, кино көргүзер турган. Шажын херээнге өөренирге ооң кижиге халдадыпкы дег хензиг-даа дузазы чогун, ооң кижилерни дедир төөредип, кижи өлгеш, дываажаң оранынга сүнезини барып чурттаар деп хоозун өөредиинин үндезин чогун Эренчин-Дондуп чугаалап турган. Кино көргеш, ол лама шажында ооң ындыг, чурукта кижилерниң шимчеп, чугаалажып турары ышкаш көргүзүг безин чок тур дээрзин тайылбырлап турган.

Чамдык шажынчы номнарда бажын ооң авторлары шажынның чогун болгаш барын маргылдажып бижээн болуп турган. Чижээ, «Думтаиринчиң бирнимаа» деп улуг номну өөредирде ол номнуң чамдык арыннарын эрттирипшер турган. Ол эрттирипкен арыннарда шажынның хоозун, мегезин айтып каан, ынчангаш ону өөретпес турган. Буянсагаан чүдүлгелиг кижилер өлгеш, бурган оранынга барып төрүттүнген турар, а хилинчек үүлгеткеннер эрлик оранынга чурттаар деп шажынчылар өөредип турар. Шажынчы-даа, шажынчы эвес-даа кижи өлгенде ооң сүнезини дээр чүве чок, ооң мага-боду хөрзүн-биле кады сайзырап чоруй баар деп ол номнуң автордары бижээн. Ынчан мен база-ла бодап, шажынның ниитилелге, кижиге мегечизин билип турган мен.

Ол черле шын. Дириг амытаннар болгаш үнүш-бойдус, суг, довурак, агаар-үнүштүң хамаарылгазы-биле чурттаар. Олар өлгеш, кая-даа барбас, хөрзүн болу бээр. Довуракты ап көрээл. Довурактан кандыг-бир хуулгаазын эртине үнзүн дээш чеже-даа дээрбедээн болза кандыг-бир хуулгаазын чүве үнмес. Ол бодунуң бөдүүн бүдүмели төңгүже каракка көстүр, ооң соонда парлын бүдүмелче шилчий бергенде ол каракка көзүлбес, агаарже тарай бээр. Сугну хайындырарга ол бустагын уне бээр, ол бустар каттыжып, катап сугже шилчий бээр. Ынчаарга кижиде онзагай чүү деп. Ол база-ла өлгеш, хөрзүнге шилчий бээр болгай.

Кижи болза үнер үнүштү өстүрген, малды, өске-даа дириг амытаннарны азырааш, амыдыралынга ажыглап турар. Ындыг-ла «бурган оранı» бар чүве болза, олар база чүге ынчаар сүнезин боол чорбазыл? Кижиниң олардан онза ылгалы чүү деп? Моон алгаш көөрге, сарыг шажынның нептерен гей чурту Тибет турган болгай. Шаанда Тибетке Чалбо-Лантырма деп «кара» кижи чон эвилелдеп алгаш шажынга удур демисежип, шажынның мегезин чонга суртаалдап турган дээр чүве. Ол маадыр кижини шажынчы-теоргат Талан-Балчий-Доржудан деп кижи чазоо алып өлүрген. Хилинчек кылбас деп өөредип турар хирезинде ламалар база-ла кем-херектерни үүлгедип турар. Моон ап көөрге, шажынчылар боттарының мегечи эрге-ажыынга чонну чагырып алыр дээш, чоннуң күжү-биле амыдыраар дээш хоозун чорууун кылып турары шын.

Мен 1928 чылда Тывага, Чадаанага келгеш, шажын-хүрээзинден үнүп, бодумнуң күжүм-биле амыдырап чоруй барган мен.

Мен хүрээни каггаш, кѳдээге чурттааш, бөвин ламалаар чорук кылбаан мен. Мооң дугайында Хайыракан сумузунуң чону билир.

Чоокку эрткен он ажыг чылдар мурнунда Чадаанага районнардан бөлдүнчүп келген каш санныг ламалар Чадаана «хүрээзин» тургускаш, шажынның хуурмак херээн өнлейтип турарынга мен удур мен. Ол ламалар кая-даа ниитиге ажыктыг ажыл кылбайн чораннар. Олар хоозун чоруу-биле чамдык кижилерниң кожуданганайын ажыглааш, ном-хүрүм кылып, эм-таң боол, кижилерден халас аъш-чем, эт-херекселдер ап, ооң-биле чурттап орары бистиң совет тургузугга шуут дүүшпес.

Чамдыылай, Чымба, Төре-Комбу болгаш өске-даа ламалар бистиң совет медицинага удур эмнээр, хуурмак херектерни үүлгедип турары совет хоойлуга удур херек болур. Чадаана ламаларының уязын чылча шаап арыглаары чугула.

Мен ам колхозчу мен. Бистиң Сталин аттыг колхоз тургустунарга колхозка кирип алгаш, ниитиниң ажылынга идепкейлиг киржип, ам өшкү кадарып турар мен. 1958 чылда төрүүр 252 өшкүден 340 анайны ам өстүрген мен. Бо чылын 100 өшкү бүрүзүнден 200 анай алырын хүлээнген мен. Өшкүнүң бирги оолдаашкыны-биле 236 өшкүден 276 анай алгаш, менди доруктурдум. Ам өшкүлерим октябрь 15-тен эгелеп анайлаар. Ынчангаш хүлээлгем күүседип чыдаар мен.

С. КАЛЗАҢ.
Чөөн-Хемчик район, Сталин аттыг колхоз.

СЭТА-ның дыңнадыы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Каттышкан Штаттарга аян-чоруу доозулганының соолунде Канадага албан ёзузу-биле кээп болуру кандыг ирги дээр дугайты дилегни Канада чазак Москвада бодунуң элчинин дамчыштыр ССРЭ-ниң ДХМ-ге бо чылдың август 19-та киирген.

ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко канад элчинни бо чылдың август 21-де хүлээп алган болгаш Канаданың чазаанга дамчыдары-биле дараазында харыыны берген:

«ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев Каттышкан Штаттарга аян-чоруунуң соолунде Канадага барып болуру кандыг ирги дээр дугайты айтырыг талазы-биле Канаданың чазааның дилээн холбаштыр дараазында чүүлдерни дыңнадып тур мен.

Н. С. Хрущевтуң АКШ-ка аян-чоруу доозулганының соолунде Совет чазактың баштыңчызы мурнунда-ла төлевилеттинген өске чугула болгаш соңгаарладып болбас хемчеглерге киржир ужурлуг болуп турар. Ындыг таварылгаларда Н. С. Хрущевтуң Канадага баары амгы үеде боттандыртынар аргажок болур-дур.

Канадага ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының албан ёзузу-биле аян-чорук кылып баарын чалаар күзелин илергейлээни дээш, Совет чазак өөрүп четиришкинин аңаа илередип тур».

Азия болгаш Африка чурттарның эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединде

Азия болгаш Африка чурттарның эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитеди медеглел парлап үндүрген, ында болза совет улустуң сеткил-күзелин илергейлевишаан, Сананиконениң чазаа Лаоста дайын чорудулгазын соксадырып, ол чуртта байдалды чогумчударын база Женева болгаш Вьетнам дугуржулгаларын күүседирин шыңгыы негээн.

Өлүрүкчү болгаш өнчүк-чөңгээчи политиканы удур улустуң өскүткен шимчээшкининиң базарын оралдашкаш, Сананиконениң чазаа СЕАТО-нуң агрессчи блогу-биле чыпшыр харылзажып база лаос армины америк шериг чөвүлекчилериниң контролюнда тургускан АКШ-биле дугуржулганы чарып алгаш, Лаоста милитаризацияны эгелээн чорукту совет кижилер эскербейн барып шыдавас. Ол бүгү болза Мурнуу-Чөөн Азияда тайбыңга улуг айыыл болур деп медеглелде онзалап демдеглээн.

Азия болгаш Африка чурттарның эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитеди шаажылаашкынны соксадырып, хоойлуга чөрүштүр туттуруп хоругдаттырган Лаостуң патриотчу партияның баштыңы ызыгуур салгаан Суфанувонгту болгаш ол партияның өске-даа удуртукчуларын хостаарын, а ол ышкаш Лаоста хайгааралдың болгаш контрольдуң талазы-биле бүгү делегей комиссиязының ажыл-чорудулгазын катап эгелеп чорударын шыңгыы негеп турар. Мурнуу-Чөөн Азия тайбыңның, акы-дуңмалышкы чоруктуң болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының зоназы болган турар ужурлуг деп медеглелде айыткап.

(СЭТА).

Словак улустуң тура халыышкынының 15 чылы

Даштыкы чурттар-биле найыралдың бажыңынга москвачылар август 27-де чыылгаш, Чехословакияның акы-дуңма улустарының төөгүзүнде шылгараңгай революсчу болуушкунуң оюн—словак улустуң тура халыышкынының 15 чылын демдеглээн. Чехословак Республиканың ССРЭ-де элчини Р. Дворжак, элчин чериниң ажылдакчылары, Чехословакияның Коммунистиг партиязының хоочун кежигүннери, Чехословакияның улустарының национал фронтузунуң Пизень область комитединиң секретары эш Незбеда баштадыр чех болгаш словак улустарның революстуг демиселиниң алдарлыг хоочун кижилери кежээге чедип келирге чыылганнар чылыы-биле уткаан.

Алдарлыг ойнуң дугайында илеткелди совет-чехословак найырал ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы академик К. В. Островитянов кылган.

Словак болгаш чех акы-дуңмалар-биле кады совет кижилериниң тулчуп чоруп турганы партизан отрядтарының дайынчы ажыл-чорудулгаларының дугайын тура халыышкынның киржикчилери—Совет Эвилелиниң Маадыры В. И. Клоков, словак партизан чораан И. Сонин, Совет Эвилелиниң Маадыры В. А. Карасев кежээге чүве чугаалааннар.

Чехословак Республиканың ССРЭ-де элчини Р. Дворжактың чугаазын чыылганнар чылыы-биле дыңнап уткаан.

Чехословак-совет найыралдың эвилелинче, Чехословак Республиканың антифашистиг демиселчилериниң эвилелинче болгаш Чехословакияның славян комитединче кежээниң киржикчилери байырлыг телеграмма чоруткан.

Словак улустуң тура халыышкынының дугайында «Хосталга дээш» деп документалдыг кинону кежээниң түңнелинде көргүскен.

* * *

Словак улустуң тура халыышкынының 15 чыл оюнуң дугайында кежээ Москваның тудугжуларының «Октябрь» дээр Культура бажыңынга август 27-де болган. Чехословак Республиканың ССРЭ-де элчин чериниң бирги секретары М. Кралка ол кежээге илеткел кылган.

(СЭТА).

Канаданың садыг палатазының төлээлекчилери Москвада келген

Канаданың садыг, үлетпүр талазы-биле бөлүк кижилери — Монреаль хоорайның садыг палатазының кежигүннери Москвада келген. Садыг палатазының кол директору Жильбер Ла Тур оларны баштап чоруур.

Совет даштыкы садыг организациялары-биле Канададан аалчылар садыг харылзаазы тудар бодалдыг.

Келгеннерни Внуково аэродромундан Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының төлээлекчилери, Канаданың Совет Эвилелинде элчини М. Джонсон уткуп алган.

(СЭТА).

Испанияның Компартиязының ТК-зының пленуму

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуннуң дыңнатканын ёзугаар алырга, август 15-тен эгелээш 17-ге чедир Испанияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Бо чылдың июнь 18-те Испанияга чоруттунган национал тайбың ажыл соксадыышкынының түңнелдериниң дугайында айтырыгны пленумнуң киржикчилери чугаалашкан. Генерал Франконуң ёзу-чурумунга удур демиселге бүгү демократтыг күштерни улам ыңай сырый каттыштырарынче кыйгырып турар медеглелди пленум үндүрген.

Индияның чонунуң саны

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Төп статистика эргелелиниң парлалгага чарлаан сан медээлерин ёзугаар алырга, амгы үеде Индияның чонунуң саны 415 миллион кижи болуп турар.

Барыын Германияда

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияга ракеталыг чепсек бүдүрери удавас эгелээр. «Парламентариштиң политишер пресседиенст» дээр пресс-бюллетеньниң дыңнатканын ёзугаар алырга, Иберлингенде «Перкинс-Эльмер болгаш К» дээр фирма «Сайдуиндер» хевирниң 8 муң ракеталарын массалыг бүдүреринче удавас кирер.

Бонннуң камгалал министерствозундан медээлер ёзугаар алырга, Барыын Германия «Сайдуиндер» хевирниң ракеталарын Данияга, Норвегияга, Грецияга, Голландияга болгаш Турцияга бүдүреринге база киржир.

Н. С. Хрущевтуң чагаазынга холбаштыр

* * *

„Дайынның айыылдыг артыышкыннарын чайладыр“

БЕРЛИН. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери Аденауэрге Н. С. Хрущевтуң чоруткан чагаазынче Берлинниң демократтыг парлалгазы улуг кичээнгейни салып турар. «Аденауэрге: дайынның айыылдыг артыышкыннарын чайладыр деп Никита Хрущев сагындырып турар» деп ат-биле «Нейес дейчланд» солун ол чагааны долузу-биле парлаан.

«Берлинер цейтунг» солуннуң мурнуку чүүлүнде бижээни: чаа дайын авантюралары-биле холбашкан айыылдыг чүүлдерден черле ойталаарын болгаш шын орукка кирерин бөгүн канцлерге Н. С. Хрущев негелдели-биле саналдаан.

Либерал-демократтыг партияның төп органы «Дер морген» солуннуң бижээни: бундесверни ядролуг болгаш ракеталыг чепсек-биле чепсегләәри Федеративтиг Республиканың болгаш Германияның каттыжарынга айыылдыг уржуктарлыг болур деп бодалче Аденауэрниң кичээнгейин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы база катап угландырган.

Адаан негээриниң болгаш кызыгаарларны эде көөрүнүң туружунда туруп турар күштер Германияның Федеративтиг Республиказында бар болуп турарын Н. С. Хрущев хомудал-биле демдеглеп турар деп «Бауэрн-Эхо» солун медеглеп турар.

«Юнге вельт» солуннуң демдеглээни: бир эвес Аденауэр немец улустуң эрге-ажыктарының дугайында сагыш салып турар болгаш чурттуң чарлыышкынын улам ханыладырын күзевээн болза, ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң чоокшулажырынга херектиг нинти-герман органны тургускан турар ийик. Бир эвес Бонн угаазылалдыг орукка кирбес болза, оортан чогуур түңнелди Совет Эвилели кылыр болгаш ГДР-биле тайбыңның керээзин чарар ужурга таваржыр дээрзин ук солун демдеглеп турар.

Тайбыңга ынакшылдыг күжениишкинниң база бир илерээшкини

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң федералдыг канцлер К. Аденауэрге чагаазын август 28-те кыдат солуннар парлагылаан. Улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун чымчадырынче болгаш герман айтырыгны таарыштырып шиитпирлээринче Совет Эвилелиниң үзүктел чок күжениишкиннериниң база бир илерээшкини кылдыр чагааны солуннар көрүп турар. Адаан негээшкининиң дугайында бодалын каарын Аденауэрге Н. С. Хрущев саналдаан деп, «Женьминь жибао» солун демдеглеп турар. Маргылдаалыг айтырыгларны дайынның аргазы-биле шиитпирлээр деп Барыын Германияның милитаристериниң бодалдары бодун өлүртүнер дээни-биле дөмей-дир дээрзин солун айыткан. ССРЭ-биле ГФР-ниң аразында харылзаалар эргилделиг чадазында туруп турарын Хрущев демдеглээн болгаш Германия-биле кожа турар күрүнелер-биле аразынга найыралдыг харылзааларны быжыглаарының база олар-биле чоокшулажырының орууңда дайынныг үскүлежиишкиннерни болдуруп болур бүгү-ле чүүлдерни чайладыр дээш бодунуң талазындан Аденауэр бүгү чүүлдерни кылыр боор дээрзинге идегелин ол база илереткен деп «Дагун бао» солун демдеглеп турар.

Пекинде Төп радио станциязы Н. С. Хрущевтуң Аденауэрге чагаазын элээн каш катап дамчыткан.

Тайбың дугайында тодаргай сагыш салыышкыны

ТИРАНА. (СЭТА). ГФР-ниң канцлери Аденауэрге Н. С. Хрущевтуң чагаазын тайылбырлап тура «Зари и Популлит» солун болза, тайбыңга ынакшылдыг бүгү улустар, ооң иштинде албани улус ол документини Совет чазактың делегейде дүшкүүрлүг чорукту чымчадырынче угланган чаа улуг сагыш салыышкынының илерээшкини кылдыр көрүп турар деп демдеглээн.

Н. С. Хрущевтуң чагаазы дээрге угаазылалдыг үннерни дыңнаарынче, айыылдыг угланыышкындан ойталаарынче болгаш маргылдаалыг чүүлдерни чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээринче кыйгырыг кылдыр дыңналып турар дээрзин солун бижээн. Немец улустуң национал күзелин боттандырарынга—Германияны катап каттыштырарынга, делегейниң ийиги дайынының уржуктарын узуткаарынга болгаш Европаның төвүнге тайбың база найырал тергиидээн турар ындыг байдалды тургузарынга карачаңгыс шын» болгаш боттуг орукту ол документ айтып турар.

Билчир чорукче чаа кыйгырыг

СОФИЯ. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущевтуң ГФР-ниң канцлери К. Аденауэрге чагаазын болгар парлалга калбаа-биле бижип турар.

«Работническо дело» солун август 28-те чүүл парлаан, ында болза маргылдаалыг айтырыглар талазы-биле бот-боттары билчир чорукту болгаш дугуржулганы чедип алыр, узуткаашкынныг чаа дайынның кыжаңыындан кижи төрелгетенни чайладыр талазы-биле Совет чазак кайы хире ёзулуг-ла шыдамыккай чоруун илередип турарын барыын-герман канцлер Аденауэрге эш Н. С. Хрущевтуң парлаттынган чагаазы көргүзүп турар-дыр дээрзин демдеглеп турар.

Н. С. Хрущевтуң чагаазында айыткан барымдаалар чүгле согурарган болгаш бодун долганган чүүлдерни көрбестээн база бот-боттары билчир чоруктуң өжээнниг дайзыны кижиге бузурел чоксуг болуп болур деп солун бижээн.

Эш Н. С. Хрущевтуң Аденауэрге чоруткан чагаазы бот-боттарын билчиринче чаа изиг кыйгы болгаш чаа чугула сагындырыг болуп турар деп ол чүүлдүң түңнелинде чугаалаан.

Канцлер Аденауэрге Н. С. Хрущевтуң чагаазы угаанныг болурунче, делегейниң бүгү нарын байдалын шынныг көөрүнче кыйгырыг-дыр бодунуң үндүрген чүүлүнде «Труд» деп солун бижээн.

„Серемчилелдиг болур“

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының хүндүлүг даргазы Уильям Фостерниң чүүлүн «Уоркер» солун парлаан, ында Н. С. Хрущев биле Д. Эйзенхауэрниң ам болур ужуражыышкыннарын «тайбыңның дыка улуг тиилелгези» кылдыр көрүп турар.

Ооң-биле кады амгы үеде «бүгү-нинти дайынны, ол кандыг-даа улуг хоозуралдыг бол, күзеп турар империалистер эвээш эвес» дээрзин ол айтып турар. Ындыг болза-даа «социализм болгаш ооң эвилелчилери дүрген өзүп турар, ынчангаш бүгү-нинтиниң дайынын күзээрлерден тайбыңның күжү деңзини чая базып турар». Моон ужурунда «бир эвес олар кижи төрелгетенни чаа дайынче киириптер болза ол дээрге капиталистиг системаның өлгени ол болур дээрзин империалистер билип эгелеп турар» деп У. Фостер демдеглээн.

Тайбыңның күштеринде чогуур чедиишкиннер бар-даа болза, делегейниң улустары кезээде серемчилелдиг болур ужурлуг, чүге дээрге АКШ-тың агрессчи базымнары-биле болдунган «дайынның улуг айыылы ам-даа бар болуп турар» дээрзин У. Фостер сагындырып турар.

Козьминнерниң уруглары совет Төрээн чуртунче чанып келген

Найысылалдың Внуково аэродромунга янзы-бүрү уткуушкуннар хөй болгулаар. Ынчаарга август 28-те аңаа болган уткуушкунну көрген кижи ону кажан-даа утпас. Бистиң төрээн совет черивисче дөрт оолдар—Ростислав, Юрий, Павел болгаш Петя Козьминнер чедип келген. Оларны ада-иезинге эгидип бээринден ойталавышаан, америк эрге-чагыргалар оларны үр үениң дургузунда АКШ-ка тудуп турган.

Дайын соонда Надежда Михайловна болгаш Георгий Константинович Козьминнерни салым-хуу Америкаже алгаш барган. Ашак-кадай канчап-даа турган болза Төрээн чуртунче ээп чанарын шиитпирлеп алган. Хөй-хөй чүткүлдүүшкүннерниң соонда олар АКШ-тан үнүп чоруур чөпшээрелди күрүне департаментизинден адак соонда алган. Ынчаарга Чикаго суду алды чылдар мурнунда Козьминнерниң ада-ие болур эргелерин казаан. Херекти судка каш-даа удаа көрген болгаш Совет чазактың өмүнээзинден ССРЭ-ниң элчин чериниң, уругларның адазының болгаш иезиниң чөптүг негелдезин суд санында-ла кичээнгейге албайн турган.

Чикагодан Нью-Йоркче баар поездиге Козьмин ашак-кадай олурупкан турда, он айлыг Петяны Надежда Михайловнаның холундан күш-биле хунаап алган. Аваның караанның чажы-даа, дилээшкини-даа үстүү черлерден дужаал күүседип турган полицейжилерниң кээргелин хайныктырбаан.

Козьминнер Совет Эвилелинге уруглары чокка чанып келгеннер. Оолдарны ада-иезинге эгидип бээрин бо бүгү чылдарда Совет чазак чүткүлдүг негеп келген. Адак соонда келгеш, бо чылдың июль 28-те чаа суд чорудулгазы болган, ол суд чапсарлаашкын соонда ол оолдарны Совет Эвилелинче чорудуп бээр деп шиитпирни август 19-та үндүрген.

Кижизиг чаагай болгаш чөптүг чоруктуң сагыш-бодалы тиилелгени чедип алган. Совет чазактың, совет улустуң болгаш өске-даа улустарның, оларның аразында америк улустуң негелдези хандырттынган.

...Самолёт аэровокзалдың бажыңының чанынга чоокшулап келген. Надежда Михайловна биле Георгий Константинович сеткили хайныгып сүрээдеп турганнар. Иениң холунда бичии Коля. Ол—бир чыл он айлыг. Ол Москвага төрүттүнген.

Бичии оолдар самолёттан чадалап дүжүп олурганнар. Бичии Петяны кужактап алган бадырып орган. Өөрээниңден ыглажыпкан ада-ие уругларын ошкап, оларны кужактап турган. Надежда Михайловна биле Георгий Константинович уругларының кадыкшылын, кандыг ужудуп келгенин айтырганнар.

— Онза кайгамчык өөрүп тур мен—деп, Надежда Михайловна чугаалаан.—Уругларын чидиргеш, оларны база дагын тып алыр деп чүвени боттарыңар бодап көрүңер. Ону сөстер-биле дамчыдары берге-дир. Улуг оолдар орус дылын база дагын сактып алырын, а бичии Петя төрээн дылынга дүрген-не чугаалап турар апаарын кызыдып көрейн. Кол чүве чүл дээрге шуптувустуң ам каттыжып алганывыс ол болур-дур.

* * *

Надежда Михайловна биле Георгий Константинович Козьминнер кежээ уруглары-биле кады телевидениениң төп студиязынга чедип келгеннер. Оларны аар-берге үеде деткип турган болгаш Төрээн чуртунда өг-бүлезинче уругларының ээп келирин чедип алган Коммунистиг партияга, Совет чазакка, бүгү кижилерге, бүгү иелерге чүректиң ханызындан өөрүп четиргенин олар илергейлээннер.

Дамчыдылганы он-он муң москвачылар болгаш Москва чоогунуң чурттакчылары көргеннер.

(СЭТА).

СОВЕТ ДАЛАЙЖЫЛАР ШВЕД ТАНКЕРНИҢ ТЫНЫН АЛГАН

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Балтий далайга күштүг далай шуурганнарының үезинде «Танкхольм» дээр швед танкерниң тынын совет далайжылар камгалап алган.

Танкерниң машиналары сандан үнген, угланыышкыннык ол чидирген болгаш күштүг хат база чалгыг-биле ону Палдиски районунда эрикче саат чок аппар чыткан, ол аңаа четкен болза чайлаш чок өлүр турган. Совет далайжылар дуза көргүскен. Олар швед танкерни төрепчилепкеш, өлүмден швед судноның болгаш ооң кижилерин камгалап алган.

ЧЕЧЕКТЕР ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Чурукта: УВД коллективиниң чечектен кылган чуруу.

1959 чылдың август 30-де, Кызылдың культура болгаш дыштаныылга паргынга хоорайның чечектер талазы-биле бирги делгелгези болурун, аңаа киржириниң чуруму баш бурунгаар чарлаан турган. Аңаа киржирин күзээн коллективтер болгаш тус-тус кижилер эки белеткенгенин ол хүн болган делгелге көргүскен.

Хоорайның чечек байырлалын көрүксээн чоң эртенгиниң 10 шак четпейн турда-ла паркче шууштур кирип эгелээн. Таңцы шөлүнүң бетинде көвүрүглүг орукту бежаадыр «Хоорайның бирги чечектер делгелгезиниң киржикчилеринге байыр!»—деп сөстерлиг лозунгу азып каан. Делгелгеже кирер эжикте «Чечектер делгелгези» деп, рамада херген кызыл пөсте бижээн.

Залче кире берген кижилер кагалыг чараш чечектер делгелгезиниң нинти хевирин көре каапкаш, а ооң чогум кайы талазындан эгелеп көөрүл дээрзин безин кезек када шиитпирлеп чадап тургулаар турган. Хүн-даа дыка аяс.

Хевир кирип эки кааствн делгелгелер көрүкчүлерни чаягаар-ла болунче хандыда бээр турган. Оларның аразында ИХЭ-ниң (УВД) делгелгези онза хевирлиг кылдыр каастаттынган. Делгелгениң бединде чүүл-бүрү өңнүг дириг чечектерниң бүрүлерин эптей салып тургаш, В. И. Ленинниң дүрзү-хевирин ол-ла хевээр көргүскен. Ооң адаанда узуну 2 метр ажыг, доораза 1 метр ажыг доска кырында чечектерни хээлилей эптей салган. Ооң ортузунда сырый ак чечектиң аразында үжүктер кылдыр чыскаай салган кызыл чечектер «Бистиң Төрээн чуртувус чечектел!» деп орус дылда номчуттунуп турар болган. В. И. Ленинниң дүрзү-хевирин көргүскен чечектерниң солагай талазында кызыл чечектер хээлизинден беш адыр сылдыс көстүп турар, а оң талазында—ак чечектер аразында «СЭКП-ге алдар!» деп номчуттунар кызыл чечектерниң хээлилиг чыскаалын чоң магадап көрген. Ол коллективтиң делгелгезинде өске-даа янзы-бүрү чечектер дыка хөй болган.

УКГБ коллективиниң чечектер делгелгези база-ла онза көрүштүг. Ооң төп ортузунда ВЛКСМ значогу. Ында В. И. Ленинниң дүрзү-хевири чечектер бүрүлеринден онза тода көргүстүнген. Ол делгелгеде эки үнген үнүштерниң, клумбаларның болгаш газоннарның фото-чуруктарын база делгээн. Чечектерден тайбыңның кужу—көге-буга агаарда ужуп чоруур кылдыр кылган.

Хоорайның үлетпүр черлериниң коллективтеринден культура эргелелиниң типографиязы бо делгелгеге эки кирипкен. Ооң делгелгеге тургускан «бердэка», «лимон», «марта» деп үнүштери база дириг чечектери чоннү магадаткан.

Совпартшколаның төгерик улуг столда аттарын бижээш делгээн чечектери дыка чараш көстүп турган. Ак өңнүг «алисиум», көк—«астралар», сарыг—«партулактар», кара-көк—«виола» чечектер болгаш бүрүлүг «традисканция» деп үнүш ол делгелгени дыка хевир киирген.

Хоорай чаагайжыдылгазының конторазының делгелгези залдың төп черин (сценаже талазын) ээлээн. Ол коллектив бо талазы-биле өске коллективтерге үлегерлиг болур-даа ужурлуг. «Кызылдың ажылчы чоннары! Төрээн хоорайывысты улам ыңай чаагайжыдарынга болгаш ногааннчыдарынга бүгү күжүвүстү берээл!» деп лозунгу өрү азып каан. Сценаның ортузунда В. И. Ленинниң хол-биле чуруан улуг портреди. Ооң бетинде дириг чечектерден кылган беш адыр кызыл сылдыс, агаарда ужуп чоруур көге-буга. Мурнунда болгаш ийи талаларында чүүл-бүрү чечектер болгаш үнүштер.

Делгелгеге шак ынчаар 33 коллективтер, чечек өстүреринге ынакшылдыг 10 ажыг кижилер киришкен. Хоорайның бирги чечек делгелгезин ол хүн 25 муң ажыг кижи сонуургап көрген.

Кежээкиниң 8 шакта чечектер делгелгезиниң эң дээре көргүзүглерлиг болган киржикчилеринге шаңналдар тывыскан. Коллективтерден бирги шаңналды—УВД (300 рубль), ийигизин—УКГБ (200 рубль), үшкүзүн—типография, совпартшкола, педучилище (100-100 рубль) алгылаан. Ол коллективтерге СЭКП хооркомунуң болгаш хооркүүскомунуң шаңнал бижиктерин база тывыскан.

Тус-тус кижилерниң өг-бүлелеринден Воробьевтар—бирги (100 рубль), Желтовскийлер—ийиги (75 рубль), Копыловтар, Полевтер—үшкү (50-50 рубль) шаңналдарны алганнар.

Оон ыңай 9 коллективтер, чечек өстүреринге ынакшылдыг 10 ажыг кижи шаңнал бижиктер алгылаан.

СЭКП хооркомунуң секретары эш Н. К. Курбатский делгелгениң бүгү киржикчилеринге болгаш көрүкчүлеринге байыр чедирбишаан, моон соңгаар чыл бүрүде болур чечектер делгелгелеринге, хоорай чаагайжыдылгазынга оларның улам идепкейлиг киржирин күзээн.

К. МААДЫ.

Редакторнуң оралакчызы Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДА

деп кинону көрүңер.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчызының, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның, культура болгаш амыдырал килдизиниң 37-13, кедээ ажыл-агый, иштики информация килдистериниң 21-47, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт килдистериниң 22-64, чагаа килдизиниң 21-27, бухгалтерияның 35—24, корректорларның 20-60.

ТС—00286. Чагыг № 2439. Культура эргелелиниң типографиязы